

Національний університет «Чернігівській колегіум» імені

Т.Г.Шевченка

Факультет дошкільної,початкової освіти і мистецтв

Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота освітнього ступеня «магістр»

На тему:

«Організація гендерного виховання дітей в закладі дошкільної освіти»

Виконала студентка II курсу, 63 групи

Спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Митькевич Анна Сергіївна

Науковий керівник: кандидат пед. наук,

доцент Кошель Анна Павлівна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду « ____ » _____ 2023 року

Студентка

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри дошкільної та початкової освіти

Протокол № _____ від « ____ » _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії

Зав. кафедри _____

Ірина Турчина

(підпис)

(ім'я та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
------------	---

РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Поняття гендеру та гендерного підходу у вихованні особистості.....	9
1.2. З історії становлення гендерного виховання дітей дошкільного віку.....	19
1.3. Гендерні особливості дітей дошкільного віку.....	28
1.4. Особливості організації гендерного виховання з дітьми дошкільного віку.....	33
Висновки до розділу 1.....	41

РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ

2.1 Діагностика рівня організації гендерного підходу в освітній діяльності ЗДО.....	42
2.2 Психолого-педагогічні аспекти гендерного виховання у сім'ї. Досвід виховання хлопчика і дівчинки у родині.....	53
2.2 Методичні рекомендації із застосування гендерного підходу під час організації основних видів діяльності дошкільників.....	58
Висновки до розділу 2.....	63

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	65
-------------------------	----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
----------------------------------	----

ДОДАТКИ	76
---------------	----

ВСТУП

Актуальність дослідження. Статеве виховання та формування у дітей дошкільного віку певних гендерних уявлень є одним із важливих напрямків роботи закладу дошкільної освіти. Інтерес до даної проблеми зумовлений тим, що сучасна концепція індивідуалізму у формуванні особистості має враховувати всі гендерні особливості дітей. Ця проблема є досить новою у педагогічній науці, тому не достатньо розроблена, що підтверджується малою кількістю досліджень предметом яких стають гендерні уявлення дошкільників. Сучасні дослідники частіше звертаються до таких питань як гендерне виховання, гендерна ідентичність, гендерна культура тощо. На сьогодні актуальним є вивчення потенціалу взаємин між дітьми різних вікових груп та статі, а не закріплення стандартів.

Авторами доведено, що старший дошкільний вік є сенситивним періодом формування емоційно-ціннісного ставлення до себе та навколишнього світу, статево-рольового розвитку, становлення психологічної статі дитини, освоєння гендерних моделей поведінки. Як справедливо зазначає Т. А. Рєпіна, «чоловіками та жінками в соціальному сенсі не народжуються, ними стають у результаті цілеспрямованого виховання, яке важливо починати якомога раніше, вже з дошкільного віку» [6,с.402].

Педагоги - практики Н.Виноградова, Н.Мікляєва та інші застосовують технології гендерного виховання у своїй діяльності, впроваджують гендерно-орієнтовані програми у виховний процес. Існують авторські освітні програми гендерного виховання дітей, які реалізуються в дитячому садку. Вони розкривають лише окремі аспекти формування гендерної компетентності дошкільнят. Напрямки, пов'язані зі становленням гендерної компетентності дітей, здебільшого вимагають додаткової конкретизації [9,с.143].

Система дошкільного виховання сильно фемінізована, та й удома значна частина сімей зростає у неповних сім'ях. Така ситуація має дуже

негативний вплив. Завдання дошкільної установи: зацікавити батьків, пояснити їм важливість розвитку гендерних уявлень саме змалку, навчити їх співпрацювати з дітьми, не боятися грати з ними, розмовляти, малювати, ліпити, тобто займати позицію не «над» дитиною, а «поряд» з нею. Але одного бажання батьків недостатньо, необхідний певний запас знань, яким вихователь разом із іншими фахівцями, які працюють із дітьми готовий поділитися. А передача знань батькам передбачає певну компетентність педагогів щодо гендерного виховання дітей. На жаль, в даний час не всі педагоги достатньо володіють знаннями в даній галузі. Тому й назріває необхідність у роботі дошкільних закладів розвитку гендерних уявлень спочатку педагогів, потім батьків, та вже спільними зусиллями батьків і педагогів передбачається розвиток гендерних уявлень в дітей.

Таким чином, існує низка суперечностей між :

- між необхідністю створити умови для розвитку гендерних уявлень у дітей дошкільного віку та сформованою системою дошкільної освіти, орієнтованою в основному на оволодіння дошкільнят предметними знаннями, вміннями та навичками;
- між необхідністю розвивати у дошкільнят гендерні уявлення та недостатньою розробленістю методичного забезпечення, що дозволяє цілеспрямовано здійснювати цей процес.

У зв'язку з цим, з урахуванням гостроти соціальної потреби вирішення даних суперечностей, важливість практичного значення даної проблеми, її недостатня теоретична розробленість зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Організація гендерного виховання дітей в закладі дошкільної освіти».

На підставі виділених протиріч, аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури, а також у результаті вивчення досвіду роботи дошкільної освіти було сформульовано проблему дослідження, що полягає в

теоретичному осмисленні педагогічних умов, що забезпечують розвиток гендерних уявлень дошкільнят.

Мета дослідження – полягає у теоретичному обґрунтуванні та перевірці дослідно-пошуковим шляхом змісту та методів які забезпечують процес розвитку гендерних уявлень дітей у закладі дошкільної освіти.

Об’єкт дослідження – освітній процес у закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження – зміст та методи гендерного виховання дітей в закладі дошкільної освіти.

Для досягнення мети поставлені наступні **завдання**:

1. Проаналізувати та розкрити стан проблеми розвитку гендерних уявлень у дітей дошкільного віку у педагогічних та психологічних дослідженнях.
2. Обґрунтувати сукупність положень, що складають теоретичні передумови гендерного виховання дітей в закладі дошкільної освіти.
3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити рівень організації гендерного виховання дітей в закладі дошкільної освіти.
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування організації гендерного виховання в закладі дошкільної освіти.

Теоретичну основу дослідження у кваліфікаційній роботі склали теоретико-методологічні дослідження положення про організацію гендерного виховання в закладі дошкільної освіти в умовах дошкільного навчання, що дає змогу висвітлити проблеми гендерного виховання дітей та розуміти соціальну стать людини.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій щодо організації гендерного виховання дітей дошкільного віку на основі вивчення та аналізу наукової методико-педагогічної літератури; уточнено основні поняття «гендер», «гендерна

рівність» та компоненти формування гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Практичне значення дослідження: здобутими даними діагностики рівня організації гендерного підходу в освітній діяльності ЗДО можливо скористатися розробками навчальних посібників та методичних матеріалів для дошкільної освіти, методик організації навчальної діяльності в дошкільній освіті, а також професійної підготовки педагогів.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: вивчення наукових досліджень; вивчення педагогічного досвіду роботи; бесіда; спостереження; кількісний та якісний аналіз результатів, анкетування.

База дослідження: дослідження проводилися у різновіковій групі на базі ДНЗ № 57, Чернігівської міської ради Чернігівської області у якому брали участь 14 дітей віком від 4 до 6 років

Структура роботи: робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що складається з 70 джерел, та додатків.

Апробація результатів дослідження: участь у I Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ: АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР» (м. Нікополь) Митькевич А.С. Гендерне виховання в закладі дошкільної освіти; Митькевич А.С. Деякі аспекти організації гендерного виховання дітей дошкільного віку. Стратегії та практики організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації. Матеріали

Всеукраїнської онлайн-конференції з міжнародною участю. Чернігів. НУЧК імені Т.Г.Шевченка, 2023. 140 с. С.81-82.

РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ

1.1 Поняття гендеру та гендерного підходу у вихованні особистості.

Проблема гендерного виховання з кожним роком набуває все більшої актуальності, особливо у наш час, коли у світі панують глобалізаційні процеси, які напряду впливають і на розвиток освіти. Головним завданням освіти, окрім навчання, стає формування громадянської позиції, толерантності, гендерної рівності, самостійності. Сприйняття і осмислення необхідності гендерної концепції у родинному вихованні є надзвичайно важливим для подальшого розвитку відносин.

Зміст гендерного концепту базується на понятті «гендер» та похідних від нього, які досить часто зустрічаються як у педагогіці, так і в повсякденному житті: “гендерні ролі”, “гендерні стереотипи”, “гендерний аналіз” тощо. Поняття "гендер" було введено в соціальні науки Е. Оклей в 70-х роках ХХ сторіччя. Воно походить від грецького слова "генос", що означає походження, матеріальний носій спадкоємності. Згідно визначення з Словника української мови: «Гендер – сукупність ознак, властивостей, рис, притаманних організмам жінки і чоловіка, їх психології, суспільній поведінці». [23,с.432]

Гендер – ролі, зумовлені впливом соціуму особливості поведінки представники обох статей, зафіксовані у поняттях «фемінність» (жіночність) і «маскулінність» (чоловічність), тлумачення яких відрізняється від біологічного трактування статі. [16,с.355]. Гендер - система культурних і соціальних норм, що наказується суспільством для виконання кожною людиною відповідно до її біологічної статі, інакше кажучи, соціокультурна модель хлопчика та дівчинки,

чоловіка та жінки, що визначає їх поведінку та ставлення до інших людей, становище та роль у соціумі (сім'ї, культурі, освіті та ін.) [11,с.5 - 7].

Гендер нерідко розглядається як соціальна або соціально-психологічна стать людини, яка на відміну від біологічної не є вродженою, а формується в процесі соціалізації особистості, її виховання та розвитку. Бути хлопчиком чи дівчинкою, чоловіком чи жінкою – значить виконувати гендерні ролі, задані суспільством норми та правила поведінки, що відповідають своїй біологічній статі [18,с.28].

Почнемо з того, що гендер – це не фізіологічна, а соціальна стать людини. Нехай цей термін і вважають застарілим, проте для розуміння питання на побутовому рівні він підходить найкраще. Гендер обумовлює поведінку людини за загальноприйнятим чоловічим або жіночим типом, відповідні внутрішні установки, життєві пріоритети, а також манеру одягатися або особливості мови. Уявлення - процес уявного відтворення образів предметів і явищ, які у цей час впливають на органи почуттів людини. У сучасному світі кожна людина має гендерні уявлення, що склалися під впливом історичного розвитку та особливостей культури суспільства, які безпосередньо впливають на його взаємовідносини в соціумі, а також на формування певних зразків його поведінки. Тобто гендерні уявлення – це деякі знання про те, які ролі мають виконувати чоловіки та жінки у різних соціальних умовах.

Різні погляди на гендерні ролі сприяють виникненню незрозуміння між чоловіками та жінками. Звідси виникає інтерес до вивчення того, у чому насправді є розбіжності та які характеристики гендера важливіші для обох статей. У психології та сексології поняття «гендер» вживається в ширшому сенсі, маючи на увазі будь-які психічні або поведінкові властивості, що асоціюються з маскуліністю і фемініністю і імовірно відрізняють чоловіків від жінок (раніше їх називали статевими властивостями або відмінностями). обов'язково збігається з біологічною статтю індивіда, з її чи її статтю виховання

або з його (її) паспортною статтю. Уявлення, сформовані суспільством за існуючими стандартами гендерної поведінки, спонукають особистість пристосовуватися до них, які не співвідносяться із зразком, викликають у співтовариства обурення та нерозуміння. У науці прийнято вважати, що ці стандарти поступово укорінюючись у свідомості людей, стають елементами гендерної культури суспільства. До того ж вони не мають універсального критерію напрацювання таких зразків поведінки.

Соціальні норми щодо поведінки в одній культурі можуть бути діаметрально протилежними до іншої. Наприклад, досліджуючи у 20-х роках ХХ століття племена Океанії, М. Мід з'ясувала їх стандарти гендерної вистави. Навіть у цих семи племенах були різні уявлення про типово чоловічу і типово жіночу поведінку. Такий «розбіг» уявлень і норм дозволяє зробити висновок, що «стандарт», соціальна норма поведінки жінок і чоловіків залежить швидше від історично зумовлених культурних цінностей, умов існування, вірувань людей, ніж їх фізіологічних відмінностей. Такі стандарти прийнято називати, стереотипами розуміючи під ним стандартизований, стійкий, емоційно-насичений, ціннісно-певний образ, уявлення про соціальний об'єкт. Традиційно вважається, що чоловік має бути мужнім, а жінка жіночною і це забезпечить соціальний статус, успішність існування у соціумі.

Загальноприйнято розділяти гендерні стереотипи за групами:

- маскулінність (фемінність) щодо соматичних, психічних та поведінкових якостей чоловіків та жінок;
- сімейні та професійні ролі;
- зміст діяльності чоловіків та жінок [1,с.26].

На думку С. Бем, маскулінність – це набір бажаних психологічних та поведінкових властивостей та якостей, очікуваних від чоловіків та жінок у конкретному соціально-історичному контексті. У західних дослідженнях

тривалий час панувала думка, що характеристика особистості можлива лише з урахуванням прояву нею маскулінності чи фемінності залежно від статі [4,с.252].

У 70-х роках вчені звернули увагу на те, що маскулінність та фемінність швидше за незалежні конструкти. Це дозволило припустити, що особистість може бути представлена і маскулінними, і фемінними характеристиками – це дозволило запровадити поняття андрогінності в психології статей. На думку А.Лопухова, сучасне суспільство досить складне і не може вміщуватися в рамки концепції відповідності статевої ролі. З погляду теорії андрогінності, ефективність функціонування особистості залежить від здатності виявляти як маскулінність, так і фемінність адекватно ситуації, а не диференціювати свою поведінку за статевою ознакою [14,с.180].

Маскулінність (фемінність) сукупність глибинних психологічних ознак (характеристик), які визначають відмінності у чоловічій та жіночій поведінці. Поняття гендер відбиває те, як риси маскулінності (фемінності) позначаються на соціальній поведінці.

Сьогодні вчені, спираючись на дослідження С.Бем, яка розробила концепцію андрогінності, виділяють чотири основні типи психолого-соціальної статі:

- маскулінний;
- фемінний;
- андрогінний;
- недиференційований (недостатній прояв маскулінності та фемінності)

Розуміння та усвідомлення особистістю своєї статі та гендерної ролі відбувається в процесі статевої соціалізації в контексті соціально-історичного континууму. В результаті особистість порівнює себе з певною

статтю, закріплює норми статевої поведінки, прийняті в суспільстві, ідентифікує себе з ним і усвідомлює незмінність своєї статевої приналежності [4,с.252].

Таким чином, можна стверджувати, що поняття «гендер» і «стать» не можна ототожнювати, бо гендер не завжди збігається з біологічною статтю, тому у дослідженнях поняття «гендер» використовується у більш широкому сенсі. На біологічні відмінності між чоловіками і жінками накладаються певні соціальні чинники. Теоретичний аналіз доступних джерел доводить, що увага сучасної педагогічної думки сфокусована фактично на двох протилежних напрямках виховання з акцентом на статі: традиційному, тобто статевої поведінки (Н. Афанасьєва, Д. Ісаєв, Т. Рєпіна, Л. Столярчук, Т. Хризман та інші) і гендерному (Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець, Л. Штильова та інші). Це зумовило появу і відповідної термінології: “статевої поведінки виховання”, “гендерне виховання”, “гендерна соціалізація” та призвело до невизначеності і таких термінів, як “гендерна культура”, “гендерна вихованість” тощо [6,с.402]. Згідно уявлень українських дослідників, що описані у навчальних посібниках, гендер формується соціально та зумовлений культурою суспільства в певний період розвитку людства. Отже гендерні відмінності не є природною, біологічною ознакою людини, а формуються у неї в процесі соціалізації. Коли людина усвідомлює свою роль у суспільстві, цей процес довготривалий і триває від народження до зрілого віку. Таким чином, можна встановити що, гендерне виховання – це цілеспрямований, усвідомлений та чітко організований процес формування механізмів поведінки в залежності від ролі у суспільстві. Воно здійснюється під впливом сім’ї, релігії, культури, освіти, засобів масової інформації та навколишнього середовища. Основною концепцією гендерного виховання є ствердження рівності прав чоловіків і жінок у суспільстві та їх самовираження.

На сьогоднішній день перед освітянами постає багато викликів, які обумовлені докорінними змінами у суспільстві та воєнним станом у державі.

Тому беручи до уваги попередній педагогічний досвід та традиційні форми і методи виховання, сучасний вихователь націлений на партнерське виховання, яке закладено українським народом і проявляється вже у гуманістичних концепціях С.Русової та В.Сухомлинського.

Загалом гендерна проблематика історично пов'язана з поступовим визнанням культурою та наукою множинності індивідуальних відмінностей, що не вкладаються у звичні схеми. У цьому контексті логічною й показовою вважається модель, запропонована та обґрунтована І. Коном. Основними структурними елементами моделі виступають не тільки дві головні статі, а й аномальні варіанти, які не мають великої поширеності у реальному житті. За висновками І. Кона, "... перетин "гендеру" різного рівня дає 128 комбінацій". Отже, висувається ідея про існування 128 гендерних 30 варіантів, які у своїй сукупності презентують багаторівневу модель гендеру [8]. Такий підхід до проблеми свідчить, що поступово відбувається перехід від однофакторних моделей до багатфакторних, а також формується тенденція до розгляду гендеру як складної, багатовимірної структури, яка не може бути описана у поняттях дихотомії "чоловіче – жіноче"[1,с.26].

Проаналізувавши наявний матеріал, можна дійти висновку, що дана модель справляє подвійне враження: з одного боку, вона систематизує і схематизує знання з питання гендеру, з іншого – викликає багато питань, а саме те, що під час аналізу гендерних ролей головний аспект соціальної взаємодії індивідів – родинний. Але ж це далеко не все, що оточує дитину.

Уже в ранньому віці дитина починає усвідомлювати, що вона є представником певної статі, тобто відбувається первинна статева ідентифікація особистості. З цього часу й має початися її статеве виховання, основний зміст якого полягає в поясненні відмінностей у будові тіла, формуванні навичок статевої гігієни та поведінки з представниками протилежної статі.

У дошкільників починається етап вторинної статевої ідентифікації, тобто усвідомлення дитиною свого соціального призначення, формування певної моделі поведінки в сім'ї, суспільстві. У цей період важливим є гендерне виховання. Головною метою гендерного виховання стає становлення людини як представника певної статі, формування моральних норм та установок щодо представників протилежної статі. У даному віці стає пріоритетним взаємодія сім'ї та вихователів дитячого садка, вплив навколишнього середовища на становлення дитини. Головним завданням гендерного виховання в ЗДО стає сприяння особистісному становленню дитини, формування вміння адекватно оцінювати власні вчинки стосовно інших людей з урахуванням статі, необхідних навичок спілкування й взаєморозуміння, дотримуватися загальноприйнятих норм і правил поведінки у спілкуванні з людьми, враховувати й поважати індивідуальні особливості людини в процесі будь – якої спільної діяльності.

Проблема гендерного виховання цікавила здавна. Ще античні мислителі говорили про важливість освіти як хлопчиків, так і дівчат, але з використанням різних підходів у навчанні, враховуючи їх статеві особливості.

Грецький філософ Платон, засновник першого вищого навчального закладу у західному світі, вважав, що в ідеальному суспільстві жінка має бути на одному щаблі з чоловіком. Вони на одному рівні можуть брати участь у державних справах, а відповідно повинні мати однаковий рівень сформованих компетентностей у різних сферах життя.

Французький письменник, філософ, мислитель епохи Просвітництва Ж. Руссо зазначав, що чоловіки і жінки, як біологічні істоти подібні, однак як суспільні – відрізняються, бо мають різні обов'язки та ролі. На думку німецького філософа І. Канта чоловіки й жінки перш за все відрізняються безпосередньою участю у політичному житті, а також рисами характеру та поведінки, тому за своє життя проходять різний шлях становлення особистості.

Польський педагог-новатор Я. Корчак у своїй праці «Правила життя. Коли я стану маленьким» закликав людей до подолання гендерних стереотипів у вихованні дітей. Він казав: «Я часто чую, як про дітей кажуть: «Усі вони такі». Наприклад: «Всі хлопчиська – хулігани і бруднулі». Чи «Всі дівчатка – плаксити та ябеди». Неправда, кожного слід пізнавати окремо й окремо оцінювати, пізнавати не поверхово, а ґрунтовно... Хлопчику так само, як і дівчинці, хочеться бути гарним, тільки він у цьому не зізнається. Хлопчикові важче залишитися чистим, бо він любить рухливі ігри... Але він не бруднуля... Може ж дівчинка бігати швидше, ніж хлопчик, то чому він не може гратися з ляльками?» [38,с.288]

Відомий український педагог В. Сухомлинський не вживав поняття «гендер», однак чимало його думок дійсно можна використовувати під час дослідження становлення гендерного виховання. Він був переконаний, що неприпустимо навішувати певні ярлики з позитивними чи негативними рисами, спираючись лише на приналежність особистості до певної статі. Так само, на його думку, їх не можна і протиставляти. В.О. Сухомлинський наголошував на принциповості використання диференційованого підходу до виховання хлопчиків і дівчат. «По – перше, треба, щоб кожна дівчинка виховувалась самобутньою і яскравою особистістю, щоб усім без винятку дівчаткам була нестерпна навіть думка залишатися непомітною, пасивною, слабовільною. Орієнтація дівчинки – жінки на активну участь у суспільному виробництві, а не на пасивне обмеження сфери її діяльності доглядом за дітьми – ось що дуже важливо в тому загальному тоні, який має характеризувати духовне життя школи. Бути матір'ю, бути вихователем дітей – горда і почесна місія, але коли тільки цим обмежить діяльність жінки – вона буде залежною істотою. Тільки яскрава життєва мета дає жінці духовну силу, яка робить її володарем і повелителем у сфері почуттів».[26,с.264]

Для розвитку особистості дівчаток і хлопчиків необхідно, як зазначав В.Сухомлинський, щоб вони брали участь в усіх видах навчальної та трудової

діяльності. Тож педагоги мають організувати навчальний і виховний процес таким чином, щоб у них не було суто чоловічих і суто жіночих видів діяльності.

На сьогодні ми маємо наукові праці з дослідження гендерного виховання у доробку С. Архипової, Н. Абубікірова, Т. Бендас, Т. Говорун, О. Кікінужди, В. Кравець, С. Макаренко, А. Мудрик, С. Риков, Ю. Савченко, Т. Титова та інші дослідники. Ця проблема приваблює як українських, так і зарубіжних дослідників. Цей інтерес пов'язаний зі зміною підходів до організації диференційованої та особистісно-орієнтованої взаємодії вихованців, акценті на гендерних особливостях. На основі цього посилюється роль закладів дошкільної освіти. Але аналіз доступних джерел не дає єдиного поняття щодо концепції, змісту і специфіки гендерного виховання.

Разом з тим, необхідно відмітити, що перші спроби переглянути освіту з позиції гендерного підходу відносяться до 1990-х років. У цей період з'явилися перші дослідження, присвячені питанням гендерного виховання. Розробкою нового для науки погляду на проблему статевого виховання школярів займалися В. Каган, І. Кон, А. Мудрик, Л. Столярчук та ін. За твердженням Л. Столярчук, до цього часу «вітчизняним дослідникам був відомий термін «гендер», що вже широко використовувався зарубіжними вченими, однак необхідний був перехідний період до сучасного гендерного виховання, нішу якого і зайняло «статеворольове виховання» [5,с.492].

Статеворольове виховання, згідно з автором концепції статеворольової соціалізації Л. Столярчук, «передбачає врахування статовікових та індивідуальних особливостей розвитку хлопчиків і дівчаток дошкільного віку», в процесі якого «здійснюється саморозвиток, самореалізація, самовдосконалення жіночої та чоловічої індивідуальності» [5,с.492]. Головним завданням статеворольового виховання, на думку дослідниці, є «виховання культури взаємин статей, розвиток здібностей до реалізації гнучкого статеворольового репертуару (залежно від життєвих ситуацій), вчень і навичок

відповідної поведінки, самовдосконалення чоловічої/жіночої індивідуальності» [5,с.492]. Останнім часом у дослідженнях все частіше зустрічається термін «гендерне виховання», який теоретики педагогічної науки в переважній більшості випадків розглядають як синонімічне поняттю «статеворольове виховання». Даної позиції дотримуються такі дослідники, як О. Каменська, І. Костікова, А. Мудрик, С. Риков та ін. Так, О. Каменська визначає гендерне виховання здобувачів освіти як «процес культурної, гендерної орієнтації, ідентифікації та оволодіння підростаючим поколінням моральною культурою у сфері взаємовідносин статей в певному культурному середовищі» [3,с.303]. Автором виділено ряд завдань гендерного виховання, які спрямовані на формування у дитини уявлень про представників протилежної статі, виховання культури спілкування між ними. Проаналізувавши сучасні зарубіжні концепції статево рольової соціалізації О.Каменська визначає теоретичні підходи до гендерного виховання.

Одним з таких підходів до розуміння гендерного виховання є теорія ідентифікації (М. Кляйн, К. Хорні, Н. Чодороу), що зародилася в надрах психоаналізу. Представники даної теорії вважають, що гендерне виховання починається з раннього віку в процесі спілкування з батьками, завдяки чому починають себе ідентифікувати: дівчата – з мамами, хлопчики – з татусями. Таким чином хлопчики і дівчатка засвоюють певні моделі поведінки. Іншим підходом стала теорія статевої типізації (А. Бандура, У. Мішел), де гендерне виховання розглядається як процес формування поведінки за допомогою моделювання та наслідування поведінки батьків, ровесників та значущих для дитини людей [6,с.402]. Сучасне суспільство диктує свої правила і норми поведінки. Так, чоловіки у сучасному світі мають демонструвати не лише вольові та силові якості, а й проявляти турботу та повагу до оточуючих та рідних. Жінки ж мають вміти проявляти свої якості, будувати успішну кар'єру, але при цьому зберігати свою тендітність та жіночність. Тому під гендерним вихованням дітей різної статі розуміється орієнтація на жіночий та чоловічий

стереотип поведінки. Саме поділ населення на чоловіків і жінок є центральною установкою для сприйняття себе і оточуючих. Світове суспільство на разі перебуває на піку соціального розвитку, де важливим пунктом визначається рівноправ'я. Кожна європейська держава зараз прагне підняти планку демократії, дотримуючись балансу рівності прав у всіх сферах життя.

Сучасна освіта має сприяти формуванню особистості майбутніх жінок і чоловіків з гарним розумінням соціальних функцій, обумовлених статевою приналежністю. Основним проблемним питанням залишається виховання сформованої, свідомої, впевненої у собі, щасливої людини: майбутнього чоловіка з хлопчика, майбутньої жінки з дівчинки. Постає логічне питання задоволення цих потреб. А чи відповідають таким вимогам заклади дошкільної освіти? Формування гендерної культури не можливо здійснити лише в умовах перебування дітей у дитячому навчальному закладі, а потребує постійної взаємодії вихователя, батьків та інших фахівців та враховуючи вікові особливості дошкільників. Тому надзвичайно важливо мати компетентних педагогів та фахівців.

У сучасній соціально-педагогічній роботі відбувається пошук альтернативних методик, що забезпечували б адекватне розуміння гендерної культури особистості. Значна увага при цьому приділяється змінам у суспільстві та моделям поведінки людей, моральним нормам та правилам.

1.2 З історії становлення гендерного виховання дітей дошкільного віку

Гендерна роль зумовлена історичними змінами у культурі суспільства і є результатом засвоєння особистістю соціальних конструктів. До соціальних конструктів у разі можна віднести такі поняття: соціально-гендерні уявлення, гендерні моделі і гендерні схеми. Досліджуючи вплив культури гендерно-рольової установки, О.Мітіна та В. Петренко дійшли висновку, що у гендерних ролях культуральні складові значніші, ніж статеві. Так, зіставляючи середні

чоловічі та середні жіночі матриці відповідей респондентів із росії та Америки, виявлено, що гендерні установки щодо поведінки у чоловіків та жінок у рамках однієї культури схожі між собою більш ніж між представниками одного гендера з різних культур. Тобто в рамках однієї культури уявлення про гендерні ролі та стереотипи єдині у різних статей.

Стать – знак групової приналежності і для самої людини, і для людей, які її оточують. У суспільстві прийнята модель взаємодії «чоловік – жінка» має чіткий акцент на перевагу однієї статі над іншою: чоловіча стать – «сильна», жіноча – «слабка» [17,с.176].

Однак гендерна роль акумулює в собі маскулінну, фемінінну або андрогінну орієнтацію особистості та проявляється у моделях поведінки, що формуються під впливом соціальних очікувань, стереотипів та установок. Від гендерно-рольової поведінки, його стандартів у особистості залежить процес самосприйняття та сприйняття образів інших чоловіків та жінок. Найбільш прийнятною теорією пояснення процесу становлення гендерно-рольової поведінки вважаємо теорію гендерних схем.

Перцептивні механізми, які безпосередньо забезпечують процес сприйняття та оцінки іншої людини, мають свою специфіку у представників різних статей, оскільки відбуваються у рамках гендерних інтерпретаційних схем. Жінки демонструють більший розвиток соціального інтелекту (спостережливість до інших людей, інтуїцію, саморефлексію, емпатію, оцінку та вираження емоцій, децентрацію), ніж чоловіки. При побудові соціально-перцептивного образу незнайомої людини в чоловіків і жінок актуалізуються різні гендерні інтерпретаційні схеми: при сприйнятті людини своєї статі увага звертається на стиль взаємодії та ділові якості, протилежної – на міжособистісну привабливість [17,с.176].

Ми вважаємо, що сучасна тенденція до розширення соціальних функцій людини в суспільстві може мати як деструктивний, так і конструктивний

характер. Толерантність до нетрадиційних моделей гендерної поведінки знімає соціальну напруженість, породжує перегляд традиційних моделей поведінки. Особистість у разі неспроможна використовувати усталені гендерні схеми поведінки, страждає від внутрішньої боротьби із собою. Загальноприйнято вважати, що сприйняття процесу руйнування стійких форм поведінки породжує особистісний конфлікт. Молодь, гендерно-рольова поведінка якої ще не встояла, швидше пристосовується до нових реалій. Однак дані узагальнення ще потребують підтвердження результатами соціально-психологічних досліджень.

Розглянемо гендерні фактори більш детально.

Чинник 1 – турбота. Для цього фактора характерно підвищення оцінки фемінності типових жіночих ролей: мами, дружини, подруги, бабусі. Мається на увазі прояв традиційно жіночих (стереотипних) якостей, таких як терплячість, м'якість, турботливість, піклування, готовність до співпереживання. Наприклад, ми можемо розглядати гендерно-обумовлену поведінку вищезазначених ролей крізь призму їхньої провідної суб'єкт-суб'єктної комунікації: бабуся – онуки, мама – діти, дружина – чоловік, подруга – друг, подруга. Прояви фемінності цих жіночих ролей можуть розглядатися з погляду наявності сексуальної поведінки. Так, сексуальна поведінка притаманна ролі дружини, поведінка ролі бабусі, мами та подруги не має сексуального контексту. Розглянемо більш детально характеристики та можливі прояви фактора турботи у жіночих гендерних ролях. Фактор турботи в ролі матері проявляється хвилюванням про здоров'я та успіхи дітей, ніжності до них та турботи про їх розвиток.

Також важливим є прояв турботи у вигляді дбайливого ставлення до інтересів та потреб дітей та надання їм допомоги у разі потреби. Коли мама в курсі справ дитини, може підтримати та дати пораду щодо вирішення дитячих проблем. Роль подруги має відображення у таких поведінкових проявах: дбайливість по відношенню до друга чи подруги, підтримка та догляд у разі

потреби, піклування їхніми справами, уміння вислухати, дати слухні поради, дбайливе ставлення до їхніх інтересів, деяка «жертвність» стосовно актуальності або пріоритетності вирішення своїх чи чужих питань. Негативізм фактора проявляється у превалюючій формі піклування іншим, коли потрібно чітко дотримуватися уявлень та правил життя іншого, позбавляючи себе свободи вибору рішень. Роль бабусі за фактором турботи проявляється у клопотанні за онуків, турбота про їхні потреби та здоров'я, м'якість у спілкуванні з ними, хвилювання за їхні успіхи та проблеми. Тобто, фактор турботи як латентна форма якості фемініності, має ніжний дбайливий догляд або приймає форми нав'язливого контролю за життям іншого.

Чинник 2 – мудрість. Цей чинник відбиває оцінку фемінності типових чоловічих ролей: друга, батька, чоловіка, дідуся. Як і попередній фактор він має ролі без прояву сексуальної поведінки (друг, батько, дідусь), враховуючи суб'єкт-суб'єктну комунікацію: друг – подруга чи друг, батько – дитина, дідусь – онуки. Так, роль друга проявляється у здатності підтримки, коли згладжуються гострі кути у відносинах, надійність та вміння прощати, давати слухні поради, вислуховувати та співпереживати властиві ролі батька.

Чинник 3 – домовитість. Цей фактор поєднує чоловічі та жіночі ролі та відображає суперечність оцінок домогосподарки та жінки-лідера. Зокрема, цей фактор збільшує оцінку фемінності ролі домогосподаря (чоловіки та жінки) та зменшує оцінку фемінності ролі жінки-лідера. Поступово суспільство трансформується і жінка-лідер перестає бути якоюсь «білою вороною». Така роль стає рівноцінною за участю чоловіка – лідера, що у свою чергу зменшує її фемінне навантаження. Чоловіча гендерна роль також зазнає змін. Наразі вважається нормою ситуація, коли чоловік стежить за будинком, а жінка заробляє гроші. Чинник домовитості демонструє рівність проявів властивих якостей як жінкою, так і чоловіком.

Чинник 4 – залежність. Фактор є основою спільної варіації оцінки фемінності романтичних ролей: спокусниця, коханка, мачо, альфонс. Головним критерієм у цьому факторі як і в попередньому є не стільки стать, скільки романтична функція цих ролей. Залежність від партнера чи партнерки є необхідною якістю для людей, які будують свої взаємини та готові до тривалих стосунків. Повна незалежність не дозволяє «почути» іншого, співвіднести інтереси та підтримати одне одного. Можна дійти висновку, що романтичні відносини ґрунтуються на взаємозалежності інтересів, цінностей та планів щодо спільного життя. Факторна структура оцінок маскулінності майже повністю збігається із структурою оцінок фемінності. Така факторна структура на наш погляд відображає модель загальної гендерної схеми сприйняття ролей крізь призму прояву її маскулінної складової. Тобто суспільство зараз наповнює певні гендерні ролі властивостями, які несвідомо сприймаються як ознаки маскулінності.

Чинник 1 – контроль. Цей чинник є суттєвим в оцінці маскулінності типових жіночих ролей: мами, дружини, подруги, бабусі. Мається на увазі вміння тримати все у своїх руках, контролювати та домінувати, мати певну владу та впливати на рішення інших. Розглянемо гендерно-обумовлену поведінку вищезазначених ролей за принципом їхньої провідної суб'єкт-суб'єктної комунікації: бабуся – онуки, мама – діти, дружина – чоловік, подруга – друг, подруга. Також зауважимо, що прояви маскулінності цих жіночих ролей можна розглядати крізь призму наявності сексуальної поведінки. Так, сексуальне забарвлення має роль дружини, а в ролях бабусі, мами та подруги відсутній сексуальний контекст. Надаємо опис суттєво важливих соціальних проявів маскулінної складової жіночих ролей. Роль бабусі – це можливість турботи та контролю за режимом дня, якістю харчування, емоційним реагуванням на події онуків, контроль за їх успішністю та за діями їхніх батьків. Часто бабусі виступають як соціальний контроль над іншими дітьми та їхніми батьками (сидячи біля будинку).

Також суттєвими поведінковими якостями маскулінності ролі бабусі виступає їх здатність забезпечення виконання завдань: наполегливість, повторюваність прохання, пояснення, підбадьорення та підтримка у процесі виконання завдань, похвала та нагорода за отримані результати. Також роль бабусі передбачає м'який (не завжди) контроль над діями своїх дорослих дітей. Іноді бабусі стають заступниками батьків для своїх онуків, коли біологічні батьки ведуть маргінальний спосіб життя, або відсутні в житті дітей з різних причин (хвороба, смерть, в'язниця, бродяжництво тощо). Контроль є маскулінною характеристикою і роль матері. Так, вона здійснює контроль за процесом розвитку дитини, контролює взаємовідносини в сім'ї, формує її атмосферу, наприклад, забезпечує культурно-розважальну програму, здійснює посередництво при конфліктах між членами сім'ї, а також її влада поширюється на фінансовий рівень життя, на побут та комфорт сім'ї. Маскулінність ролі матері забезпечує контроль за харчуванням сім'ї, за її добробутом, здоров'ям та фізичною привабливістю (наприклад: спонукає до відвідування членами сім'ї перукарень, стежить за модними тенденціями одягу).

Маскулінність прояву ролі дружини характеризується певною владою над чоловіком, а саме: контроль за його зовнішнім виглядом, здоров'ям, харчуванням. Також важливим фактором маскулінності ролі дружини може виступати контроль за фінансовим та економічним статусом чоловіка, який проявляється у вигляді підбадьорювання, поваги до потреб та визнання його досягнень. Важливе значення характеристиці маскулінних проявів ролі дружини виступає її сексуальність, здатність бути активної в інтимних відносинах. Уміння наполегливо стимулювати чоловіка задля досягнення результату його діяльності, бути емоційно-стабілізуючою опорою йому дозволяє будувати гармонійні тривалі стосунки у парі. Роль подруги характеризується, перш за все, можливістю впливу на суспільне життя іншого, владою над його чи її життєвими ситуаціями, коли вони слизькі чи небажані та потребують збереження таємниці. Подруга виступає опорою та захисником

інтересів, які, наприклад, не заохочуються оточенням (знаючи правду, контролює її збереження в таємниці). Роль подруги також накладає на носієм цієї ролі, здійснення контролю за культурно-розважальною стороною життя, розуміння та підтримку потреб іншого. Підсумовуючи опис фактора оцінки маскулінності, а саме контролю, зауважимо, що така характеристика властива представницям жіночої статі і є важливим у формуванні гендерно-обумовленої поведінки. Без наповнення її маскулінними рисами влади, контролю, наполегливості та можливості впливу вищезгадані ролі втрачають свою силу та частково значущість як прояв життєвих гендерних ролей.

Чинник 2 – захист. Цей фактор є суттєвим в оцінці маскулінності типових чоловічих ролей: друга, батька, чоловіка, дідуся. Він характеризується проявами таких чоловічих якостей як: надання захисту, опори, відчуття стабільності, сили та можливості забезпечення статусу та комфорту тим, хто знаходиться поруч. Цей фактор має пропорційне відношення щодо фактора 1 по відношенню до проявів сексуальності. Так, ролі батька, друга та дідуся не наділяються цією характеристикою, а роль чоловіка має суттєве навантаження щодо проявів сексуальної поведінки у парі. Також розглянемо наповнення соціальних характеристик зазначених вище ролей з погляду суб'єкта та суб'єктивної комунікації. Роль дідуся характеризується наданням захисту онукам, можливістю забезпечення їхнього комфорту під час розвитку та зростання, нагляд за соціальним та особистісним розумінням ситуацій та власної поведінки підростаючого покоління. Дідусь може виступати захисником інтересів сім'ї та зберігачем її історії. Фізичний розвиток онуків, навчання різноманітних фізичних вправ, ігор (у шашки, шахи, теніс тощо), проведення з ними дозвілля, можливість забезпечення емоційної стабільності за рахунок трансляції, так званої, філософії життя, формування особистісних якостей, що характеризують чоловічий прояв у суспільстві, підтримка та підтвердження успішності у колі друзів – це далеко не всі властиві ролі дідуся маскулінні прояви гендерно-обумовленої поведінки. Також маскулінні

характеристики цієї ролі можуть бути і при захисті інтересів онуків перед їхніми батьками, коли авторитет дідуся, сила його переконань стають ключовими у вирішенні спірних питань виховання та розвитку.

Роль батька має ряд параметрів, які відрізняють його від фемінних показників ролі батька. Так, ролі батька притаманні такі характеристики: забезпечення стабільності життя та комфорту, надання захисту та відчуття опори для дітей, можливість забезпечення економічного та соціального статусу дітей та сім'ї. Маскулінна характеристика ролі батька також відображається у розумінні необхідності навчання своїх дітей проявам чоловічих ролей у суспільстві, цілеспрямованості діяльності, наданні дитині розуміння соціального позиціонування, опори у досягненні цілей та підтримки у разі формування наполегливості у їх досягненні. Також невід'ємною характеристикою маскулінних проявів ролі батька є надання захисту матері дітей у разі потреби та розвиток необхідних дитині навичок життєвої діяльності (прояв сили для забезпечення безпеки та комфорту близьких).

Роль чоловіка, крім соціально необхідних характеристик, має, як зазначалося вище. Так, важливою характеристикою прояву маскулінності є активна позиція в інтимному житті пари, яка виявляється у разі як чоловіча біологічна здатність. Вважаємо, що маскулінність чоловічої ролі проявляється у наданні захисту жінці або іншим членам суспільства (дітям, людям похилого віку, людям з обмеженими можливостями тощо), забезпечення соціального статусу, стабільності існування, комфорту та опори у життєвих негараздах. Такі модальності гендерно-обумовленої поведінки неможливі без почуття власної сили, потенції до реалізації власних життєвих планів, поваги до інших та можливості забезпечення комфорту та безпеки себе.

Роль друга характеризується проявами захисної функції щодо інтересів друзів, їх таємниць, надання опори у проживанні ними життєвих негараздів, у підтримці під час травмуючих подій, у прояві гордості за їх досягнення та

можливості бути активним та стабільним у дружніх стосунках. Слід зазначити, що описаний фактор захисту, характерний представникам чоловічої статі і істотно впливає на сприйняття суспільством проявів гендерно-обумовленої поведінки. Саме здатність надання захисту виступає однією з основних характеристик прояву чоловічої поведінки у суспільстві.

Чинник 3 – господарність. Особливістю навантаження цього фактора є суперечність оцінок домогосподарки та жінки-лідера. Тобто фактор господарності не є властивим маскулінним проявам ролі жінки-лідера. Цей параметр у сприйнятті ролі жінки-лідера належить до фемінної характеристики. На наш погляд, йдеться про неможливість співвідношення маскулінності та жіночності у проявах ролі жінки-лідера з погляду її господарності, тобто жінка-лідер приділяє роботі багато часу і не може повною мірою займатися домашніми справами. Цей фактор маскулінності властивий, на думку респондентів, ролям домогосподаря(ки), не маючи гендерного забарвлення. Уміння організувати побут, налагодити чітку структуру життя сім'ї, забезпечити комфорт, задовольняти основні потреби сім'ї у створенні умов та якості життя, бути лідером у формуванні бюджету сім'ї, мати можливість спрямовувати свої сили на забезпечення необхідними товарами (їдою, речами, меблями тощо) та підтримання порядку та затишку в будинку, при цьому вміти розподіляти обов'язки між членами сім'ї та делегувати повноваження щодо підтримки функціонування сімейного господарства є необхідними атрибутами прояву цього фактора.

Чинник 4 - спокусливість (спокуса). Чинник забезпечує спільну варіацію оцінки маскулінності сексуально-романтичних ролей: спокусниці, мачо, альфонса. В основу фактора покладена здатність до спокуси, наполегливість, активність прояву гендерно-обумовленої поведінки. Також вважаємо, що цьому фактору притаманна гра сексуально-романтичного забарвлення. Результатом такої гри можуть стати інтимні стосунки, а можуть бути психологічні ігри, наприклад, «Динамо» (вона описана Е. Берном у його книзі «Ігри, в які грають

люди»). Роль чоловіка-лідера не входить до факторної структури як у разі фемінних якостей, так і маскулінних. Це можна пояснити тим, що сприйняття чоловіка-лідера у суспільстві є відкритим, прийнятним, тому латентні якості приписувати не потрібно.

Таким чином, латентні якості гендерних ролей, що транслюються суспільством, можуть виявлятися досить яскраво як прийнята наповнюваність ролі, проте не усвідомлюватись як можливість вибору іншого наповнення цієї ролі. Важливо зауважити, що факторний аналіз показав і виявив існуючі стереотипні уявлення суспільства про наповненість певними характеристиками гендерних ролей, проте сприйняття себе у цих ролях може надавати варіативність. Дане дослідження показало наповнюваність гендерних ролей, яка притаманна сучасним молодим людям і може суттєво змінюватись у процесі розвитку суспільства.

Отже, гендерні уявлення розуміються як зумовлені соціальним контекстом поняття, погляди, утвердження та пояснення щодо розподілу ролей та статусних позицій чоловіків та жінок у суспільстві. Гендерні уявлення як осмислені знання про те, які ролі повинні виконувати чоловіки і жінки в суспільстві в конкретних соціальних умовах, яке їх призначення та які моделі поведінки вони повинні демонструвати оточуючим, народжуються у повсякденному житті в процесі спілкування та взаємодії людей (Т.А. Репіна).

1.3 Гендерні особливості дітей дошкільного віку

Концепція сучасної дошкільної освіти ґрунтується на гуманістичних ідеях, системі принципів, що передбачають пильну увагу з боку вихователя, турботу, повагу, любов до дитини, як особистості зі своїми неповторними якостями. На сучасному етапі йдеться про рівність, доступність, взаємодію дорослих і дітей, однакові можливості для хлопчиків і дівчаток у їх самоутвердженні та

самореалізації. Отже, функція батьків та вихователів полягає у забезпеченні вільного і відповідального самовизначення особистості.

У висновку, психологи дійшли такої точки зору, що слід шукати способи, які б допомогли дітям вийти за рамки традиційних гендерних ролей і змогли краще засвоїти позитивне у ролях чоловіків і жінок. Тому слід приділити більше уваги розвитку загальнолюдських рис, які були б корисними як хлопчикам, так і дівчаткам, як наприклад: впевненість у собі, толерантність, тактовність, незалежність, емпатія, чуйність, людяність, гуманність тощо.

Усвідомлення і ототожнення себе як представника певної статі сприяє ідентифікації себе з представниками своєї статі. Особливістю дошкільнят є те, що у них виникає таке собі нове утворення як гендерна ідентичність, яка включає в себе ряд супутніх понять: гендерні уявлення, гендерна самооцінка, гендерні плани, способи і структури поведінки, які репрезентуються і реалізуються в середовищі, організмі і діяльності особистості як гендерні стереотипи та еталони, гендерна тілесність, гендерні ролі. [30,с.304]

Американська психологиня Ш.М. Берн у своїх працях говорить про чотири рівні гендерної ідентичності дитини, а саме:

1. Гендерна ідентифікація (віднесення себе до певної статі);
2. Гендерна константність (розуміння незмінності статі);
3. Диференціальне наслідування (повтор норм поведінки чоловіків хлопчиками, жінок - дівчатами);
4. Гендерна саморегуляція (контроль за власною поведінкою). [3,с.303]

Отже, стать є найпершою категорією, в якій дитина усвідомлює своє «Я» і цей процес відбувається приблизно у півтора роки. Саме в цей час дитина вже знає ким вона є, хлопчиком чи дівчинкою. До трьох років дитина вчиться ідентифікувати себе, а також оточуючих її людей до тієї чи іншої статі, але

повного розуміння ще не має. На цей період припадає початок статевого виховання.

У три роки дитина впевнено відносить себе до певної статі, посилаючись на слова батьків. А ось діти чотирирічного віку вже визначають стать за особливостями зовнішнього вигляду: специфіка зачіски (довге волосся прибране у косички чи хвостик у дівчат, коротке волосся – у хлопчиків), одяг (спіднички у дівчат, штанці у хлопчиків). Окрім того, діти починають звертати увагу на діяльності чоловіків і жінок, їх професійний вибір та роль у родині. Важливою особливістю статевої самосвідомості молодших дошкільнят є те, що вони не усвідомлюють того, що стать не може змінюватися. Діти чотирьох років вважають, що при зміні одягу, зачіски та з віком стать може змінитися.

Після чотирьох років відбувається завершення становлення статевої самосвідомості. Діти вже з легкістю називають дві-три ознаки, за якими розрізняються хлопчики і дівчатка, але все одно, переважно особливості зовнішності. У дошкільному віці розпочинається етап вторинної статевої ідентифікації. Головним здобутком даного етапу має стати усвідомлення дитиною, що хлопчики не повинні боятися і цуратися справ, які традиційно стали вважати жіночими, а дівчатка мають зрозуміти, що здатні до проявів своєї особистості у політичній чи бізнесовій сфері, які тривалий час вважали цариною чоловіків. Все це має призвести до всебічного гармонійного розвитку особистості, сприятиме максимальній реалізації своєї ролі у суспільстві.

Діти у п'ятирічному та шестирічному віці вже усвідомлюють, що їх стать постійна і незмінна. Хлопчик усвідомлює свою роль у майбутньому, він розуміє що стане чоловіком, дядьком, татом, дідусем, а дівчинка – жінкою, тіткою, матір'ю, бабусею. Діти старшого дошкільного віку вже можуть відповісти на запитання щодо майбутньої професії і наводять аргументи щодо свого вибору. На кінець шостого року життя у дитини має остаточно сформуватися система статевої ідентичності. Дослідженнями психологів встановлено, що більшість

дітей старшого дошкільного віку задоволені своєю статевою приналежністю. Знаходять позитивні риси, які притаманні саме їхній статі. Наприклад, дівчата задоволені, що можуть мати гарну зачіску та носити красиве вбрання: сукні, спідниці, блузи, гарні аксесуари тощо, а хлопці задоволені власним зовнішнім виглядом, легкістю одягу, спортивними заняттями та іграшками типовими для їх статі. Шестирічні діти вже зазначають більше ознак для ідентифікації людей за статевими ознаками, окрім зовнішніх ознак, додають особистісні якості. Для старшого дошкільного віку характерний певний суб'єктивізм, надаючи перевагу саме власній статі, вважаючи її престижнішою.

У 5-7 років у хлопчиків і дівчат змінюється характер ігрової діяльності. Зазвичай, хлопчики обирають більш динамічні ігри, для яких характерна метушня, а дівчата обирають для себе більш спокійні, рольові ігри, які не цікаві хлопчикам. Взаємодія між хлопчиками і дівчатками можлива лише у межах правил, спрямовані на підтримку та спільне заняття. Хлопчики зачасту прагнуть до лідерства і хочуть отримати перемогу, але їм імпонують чіткі правила і вони не розуміють непрямой агресії дівчат, які можуть тихо зіпсувати сукню ляльці іншої дівчинки, тощо. Однак є народні, рухливі та динамічні ігри, які однаково подобаються і хлопчикам і дівчаткам.

У старшому дошкільному віці починають проявлятися симпатії до протилежної статі, перші дитячі захоплення, вибірковість у спілкуванні.

Рівні гендерної ідентичності однакові для всіх дітей, незалежно від статі, але разом з тим існують деякі відмінності у гендерній соціалізації хлопчиків і дівчат.

Дослідники вважають, що процес гендерної соціалізації у хлопчиків проходить дещо складніше у хлопчиків, ніж у дівчат. Ці труднощі обумовлені тим, що на думку представників психоаналізу, хлопчики спочатку ідентифікують себе з матір'ю, а лише з часом змінюють свою ідентифікацію, спостерігаючи за батьком. Дівчатам жіночі ролі даються легше, бо у них не

відбувається зміна ідентифікації. Окрім того, жіноча роль є більш доступною для наслідування. Діти постійно спостерігають за матір'ю у повсякденному житті, а при наявності молодших братів чи сестер, мають змогу не лише спостерігати, а й брати безпосередню участь у вихованні дітей та господарстві (звичайно в межах допустимих для власного віку).

Роль батька у сім'ї більш віддалена від дітей і тому менш доступна для наслідування. Діти не мають можливості спостерігати за професійним розвитком батька, за його діяльністю у суспільстві та і в сімейному житті функції батьків не так яскраво виражені. Цей процес ускладнює ще й притаманна сучасному світу фемінізація. Зростає кількість неповних сімей, значне переважання в дошкільних закладах та школах педагогів-жінок, які виконують і жіночу, і чоловічу роботу, що роблять чоловічу модель малозрозумілою і практично недоступною для наслідування.

Особливому соціальному тиску піддаються хлопчики при переході з родинної в суспільну систему виховання. На думку психологів, жорсткий тиск на хлопчиків у формуванні їх типової статевої поведінки та недоліки ролевих моделей, закладених у родині, змушують його будувати свою статево-їдентичність на негативному змісті. Дорослі, зазвичай, не заохочують чоловічі прояви, а карають за не чоловічі прояви.

На становлення гендерної ідентичності впливають як біологічні, так і соціальні чинники, що може призвести до різноманітних відхилень. Такі відхилення можна діагностувати у дитини уже в 5-6 років. Для їх визначення існує ряд ознак:

1. Переважний вибір іграшок та ігр, вибір ролей у групових іграх, які не відповідають власній статі;
2. Яскраво виражене прагнення наслідувати у всьому представників протилежної статі;

3. Прагнення змінити зовнішність і одяг відповідно до стандартів протилежної статі;
4. Невдоволення своєю соціальною роллю;
5. Індивідуальний стиль поведінки (кокетство у хлопчиків, прояв чоловічих якостей дівчатами). [25,с.456]

Таким чином, можна вважати, що дошкільний вік є важливим періодом у якому відбувається становлення гендерної ідентичності, яке передбачає пізнання моральних норма, вимог та правил поведінки. Завдання вихователя – разом із батьками прищеплювати відповідні до своєї статі способи поведінки, використовуючи диференційований підхід до вихованців та враховуючи індивідуальні особливості кожного вихованця.

1.4 Особливості організації гендерного виховання з дітьми дошкільного віку

На сучасному етапі становлення психолого-педагогічної науки та розвитку дошкільної освіти важливим залишається питання організації гендерного виховання дітей. Аналіз доступних джерел та літератури показує, що в світовій психолого-педагогічній науці є багато робіт присвячених вивченню статевих особливостей дітей дошкільного віку. Ці погляди різняться за своєю суттю, але всі однотайні лише в тому, що формування гендерної стійкості обумовлено соціокультурними нормами і залежить в першу чергу від ставлення батьків до дитини, характеру батьківських установок і прихильності як матері до дитини, так і дитини до матері, а також від виховання його в дошкільному освітньому закладі.

За багатьма параметрами соціального та емоційного розвитку дитини вирішальну роль відіграють не тільки батьки, але і однолітки, які фіксують порушення неписаного гендерного коду і жорстоко карають його порушників.

Діти у своєму маленькому суспільстві не сприймають поведінкових депривації і порушень в статево-рольовій ідентифікації. Причому жіночних хлопчиків відкидають хлопчики, але охоче приймають дівчатка, і навпаки - маскулінних дівчаток відштовхують дівчатка, але приймають хлопчики.

На сьогоднішній день в системі дошкільної освіти виникають серйозні проблеми з питань гендерного виховання. В першу чергу це пов'язано з тим, що в програмно-методичному забезпеченні дошкільних закладів освіти не враховуються гендерні особливості вихованців. Тому зміст виховання і освіти орієнтовано не на гендерні особливості дітей певного віку, а на загальні психолого-педагогічні характеристики певного віку. Зважаючи на це відбувається не раціональне поєднання методів та форм навчання. Якщо при вихованні брати до уваги не психологічний аспект, а особливості хлопчиків і дівчат, то ми побачимо перш за все різницю у фізичному розвитку і соціальній поведінці, в інтелектуальних і візуально-просторових здібностях і рівні досягнень, в прояві агресії і багато чому іншому.

Період дошкільного дитинства - це період, в процесі якого батьки повинні зрозуміти дитину і допомогти їй розкрити ті унікальні можливості, які дані їй природою і відповідають її статтю, якщо ми хочемо виховати чоловіків і жінок, а не безстатевих істот, розгубили переваги своєї статі. У найвідповідальніший період формування гендерної стійкості дівчатка і хлопчики протягом тривалого часу перебування в дошкільному освітньому закладі (8-10 годин) піддаються виключно жіночому впливу. На жаль, є проблема з забезпеченням кадрами чоловічої статі закладів дошкільної освіти, тому в переважній більшості вихователі, помічники вихователів, музичні керівники та інструктори – жінки. На основі спостережень можна дійти висновку, що в даний момент звернення вихователів обмежується словом «діти», що дещо гальмує процес ідентифікації дитини з певною соціальною роллю, тому в першу слід запровадити статево-орієнтовані звернення у закладах дошкільної освіти до дітей статево-орієнтованих звернень, коли це є допустимим і доречним.

Стратегія навчання, форми і методи роботи з дітьми, які застосовуються в закладі дошкільної освіти, найчастіше розраховані на дівчаток. Проблемою стає й те, що і дівчаток, і хлопчиків найчастіше виховують жінки: вдома - мама чи бабуся, а в дитячому садку - вихователь. У результаті для багатьох хлопчиків гендерна ідентифікація формується без участі чоловіків. А жінки, на думку вчених, правильно виховувати хлопчиків не можуть, тільки з однієї простої причини: у них інший тип розвитку й інший тип мислення. Тому жінка-вихователь не має досвіду переживань, з якими стикаються хлопчики у дошкільному віці при спілкуванні з дорослими, своїми однолітками та іншими дітьми. Тому при вихованні та спілкуванні з хлопцями зачасту вихователь керується лише наявними у них уявленнями, якими мають бути хлопці. У вихователів зберігається установка, що якщо це хлопчик, то, отже, він є втіленням волі, сили, витривалості. В результаті цього зовсім не мужні, а скоріше боязливі, слабкі фізично і дуже вразливі хлопчики систематично піддаються з боку вихователів травмуючому їх впливу.

Вихователю необхідно пам'ятати, що дівчатка вкрай чутливі до інтонацій, до форми оцінки, її публічності. Для дівчаток дуже важливо, щоб ними захоплювалися в присутності інших дітей, батьків, тощо. Для хлопчиків найбільш значущим є вказівка на те, що він добився результату саме в цьому: навчився вітатися, чистити зуби, конструювати щось, тощо. Кожна нова навичка, результат, який хлопчикові вдалося отримати, позитивно позначається на його особистісному зростанні та дозволяє пишатися собою і прагнути до нових досягнень. Але саме у хлопчиків спостерігається тенденція до того, що домігшись результату в якомусь виді діяльності, вони так щасливі цим, що готові конструювати або малювати одне і те ж, що дозволяє їм утвердитися у своїх досягненнях, але вимагає правильного розуміння з боку вихователя.

Хлопчики дуже люблять дружні бійки, що не є проявом агресії і створює у дітей позитивний емоційний фон. Вихователі не завжди правильно розуміють потребу хлопчиків у цих бійках і різко переривають їх, позбавляючи дітей

радості, яку вони при цьому відчують. Очевидно, настав час для того, щоб сформувати у вихователів правильне ставлення до подібного роду занять хлопчиків і навчити їх керувати ними.

Особливо помітні відмінності дівчаток і хлопчиків дошкільного віку в ігровій діяльності. Вчені відзначають різний зміст і ігрові стилі, які часто не можуть бути реалізовані дітьми в силу того, що вихователям - жінкам ближче тихі ігри дівчаток на сімейно-побутові теми. Галасливі, наповнені рухом, ігри хлопчиків викликають у вихователів роздратування, так як вони вважають, що такого роду ігри, є лише безглуздою біганиною і можуть призвести до травми, а, отже, їм не місце в житті групи і вони повинні бути припинені. В результаті, хлопчики позбавлені істинно «чоловічих ігор», що негативно позначається на їх особистісному розвитку.

Отже, важливою задачею педагогів закладу дошкільної освіти є поєднання спільного виховання хлопчиків і дівчаток та подолання роз'єднаності між ними, організація спільних ігор, у процесі яких діти могли б діяти спільно, але у відповідності з їх статевими особливостями. Хлопчики приймають на себе чоловічі ролі, а дівчатка - жіночі. За аналогічним принципом може бути побудована й театралізована діяльність.

Середовище, в якому перебувають діти в закладах дошкільної освіти, є одним з основних засобів розвитку особистості дитини, джерелом її індивідуальних знань і соціального досвіду. Роль дорослого в даному випадку полягає в тому, щоб відкрити перед хлопчиками і дівчатками весь спектр можливостей середовища і направити їх зусилля на використання окремих елементів її з урахуванням гендерних та індивідуальних особливостей і потреб кожної дитини. Разом з тим, в психологічних особливостях виховання вкорінений дисбаланс предметного середовища в бік переважання «дівочих» матеріалів і посібників, так як вони ближче жінці-вихователю, до того ж створюють відчуття безпеки, на відміну від іграшок, які воліли б хлопчики.

Тому стає очевидним, що при вихованні дитини-дошкільника в сім'ї та освітньому закладі існує багато проблем, пов'язаних з формуванням у дітей гендерної ідентичності, рішення яких стає цілком реальним, якщо підійти до них з урахуванням сучасних досягнень психології та педагогіки. На думку вчених, найбільш сприятливим віковим періодом для початку цієї роботи є четвертий рік життя.

Основним джерелом інформації дитини про себе є оточуючі люди, які також допомагають їй усвідомити статеву належність. Наприкінці раннього дитинства відбувається ідентифікація дитиною себе зі статтю. Однак вона ще не знає, яким змістом наповнені слова «хлопчик» і «дівчинка».

Дорослі свідомо або несвідомо допомагають дитині опанувати її статеву роль відповідно до загальноприйнятих стереотипів, прищеплюючи зразки статево-рольової поведінки хлопчика чи дівчинки. Хлопчикам дозволяють більше проявів агресивності, заохочують активність, ініціативність, витримку («Не плач, ти не дівчинка, ти – чоловік»); від дівчаток чекають ніжності, чуйності й емоційності («Не бийся, не лазь по огорожі і деревах, ти - дівчинка!»). Орієнтація дитини на статеву роль відбувається здебільшого в сім'ї.

Стереотипи чоловічої і жіночої поведінки дитина засвоює через безпосереднє спостереження за поведінкою чоловіків і жінок, а також через твори мистецтва. У дошкільному віці зароджуються і розвиваються відмінності у спрямованості спілкування хлопчиків і дівчаток, доброзичливість до дітей своєї статі: хлопчик частіше обирає хлопчиків, а дівчатка - дівчаток. Розвивається усвідомлення себе як хлопчика або як дівчинки. Граючись, діти часто групуються за ознакою статі. В іграх проявляється емоційність дитини, відпрацьовуються варіанти чоловічої і жіночої ролі форм поведінки. У рольовій грі хлопчик, наслідуючи чоловіків, обирає роль шофера, космонавта, моряка;

дівчинка - лікаря, вихователя, перукаря. Дівчатка швидше і легше пристосовуються до нової ситуації, ніж хлопчики.

Інтереси хлопчиків зосереджені на техніці, іграх-змаганнях, у яких можна реалізувати своє прагнення до перемоги, лідерства. Вони визнають лідерами сильних, сміливих та ініціативних однолітків. Водночас дівчатка надають перевагу міжособистісним стосункам з веселими, поступливими ровесницями з м'якою вдачею.

Статева належність дітей також проявляється у виборі іграшок, який відображає розрізнення дитиною специфіки чоловічої і жіночої діяльності: уже на четвертому році життя хлопчики вибирають для ігор машини, кубики, інструменти; дівчатка - ляльки, посуд. У хлопчиків спостерігається більший розвиток технічних навичок, у дівчаток - побутових.

До кінця дошкільного віку діти усвідомлюють незворотність статевої належності і починають відповідно будувати свою поведінку. У них виникають своєрідні індивідуалізовані ставлення до деяких ровесників іншої статі. Наприклад, хлопчик може відчувати радість, хвилювання, побачивши дівчинку. Дорослі повинні уважно ставитись до почуттів дитини, не дозволяючи собі іронії або поблажливої зарозумілості. Водночас не слід і заохочувати дитячу закоханість, краще переключити увагу дитини на інші сфери, які можуть зацікавити її. Пізнавальний інтерес до повсякденного життя людей і міжособистісних стосунків чоловіків і жінок відображається у дитячих розмовах про любов, одруження і народження дітей.

Усвідомлення статевої належності виникає в дитини у зв'язку з її загальними пізнавальними інтересами, коли вона починає цікавитися будовою власного тіла та інших людей. Воно включається у структуру образу «Я». Дитина, чуючи від дорослих: «ти – хлопчик» або «ти – дівчинка», переосмислює ці найменування у зв'язку зі своїми статевими особливостями. Її безпосередньо цікавить власне тіло, статеві органи, вона ніяковіє при оголенні

перед іншими людьми. У результаті виховного впливу у неї з'являється почуття ніяковості, сором'язливості.

Здебільшого сучасні діти рано розрізняють ознаки тіла хлопчика і дівчинки, засвоюють ставлення дорослих до оголеного тіла. Батьки, які ніяковіють під час перевдягання у присутності дитини, передають їй своє почуття ніяковості, і навпаки - природна поведінка формує спокійне сприйняття оголеного тіла. Деяких дітей збуджує вид оголених батьків, вони проявляють спрямований інтерес до нього. Інтерес до статевих органів також може виявлятися у малюнках, де діти зображують їх.

Однак багато дітей дошкільного віку не знають про фізичні відмінності людей, не бачать їх, не сприймають відмінностей статі, дивлячись на оголену натуру, навіть коли їм пропонують уважно роздивитися її, щоб правильно зобразити. Деякі діти, вперше побачивши оголених ляльок, відразу звертають увагу на відмінності в їхньому фізичному вигляді. Одні з них спокійно сприймають це, інші, соромлячись, опускають очі. Чим старші діти, тим сильніше вони переживають почуття сорому внаслідок споглядання оголених ляльок.

Культура статевої поведінки є результатом впливу стереотипів у сім'ї і найближчому оточенні дитини. За грамотного впливу дорослих у дитини формуватиметься адекватне ставлення до статевих відмінностей і ролей, стосунків між чоловіком і жінкою тощо. Дитина може ставити батькам і вихователям запитання про відмінності статей, походження дітей тощо. Така природна допитливість повинна задовольнятися дорослими, які серйозно поставляться до запитань дітей, дотримуватимуться такту, враховуватимуть вік і психологічні особливості кожної дитини. Також ці питання діти обговорюють між собою. Вихователь повинен знати позицію батьків щодо питань статевого виховання дітей і працювати насамперед з ними з метою подолання певних упереджень щодо цього.

Психологи вважають, що в сучасному суспільстві змінилися традиційні стандарти мужності (раніше чоловікові приписувалися активність, сила, впевненість, стриманість, підприємливість) та жіночності (від жінки очікували м'якості, слабкості, покірливості, залежності, пасивності, емоційності). Якщо розподіл ролей та набір чоловічих і жіночих ролей був полярним (чоловіки - це влада; жінки - це підпорядкування), то нині все більшого значення набувають взаєморозуміння, взаємозалежність та взаємодопомога. Це не означає, що в хлопчиків не варто виховувати суто чоловічих рис (емоційну стійкість, рішучість, бажання й готовність захистити слабкіших), а в дівчаток - суто жіночих (лагідність, турботливість, доброту), проте такі риси, як відповідальність, чесність, працьовитість, доброта, рішучість, сміливість, акуратність, терпимість, прагнення до мирного владнання конфліктів мають бути притаманні представникам обох статей.

Цільові орієнтири стандарту дошкільної освіти зважають на соціальну ситуацію розвитку сучасних дітей. Через призму сприйняття дошкільника переломлюються як традиційні патерни (зразки) поведінки чоловіків і жінок, так і загальносвітові тренди: активне материнство, збільшення кількості жінок в управлінні державою та бізнес-структурами, акцент на емоційні функції батька в сім'ї, рівноправність та ін. Так, аналіз кількості передплатників на відеосервісі YouTube показав, що найпопулярніші мультсеріали у сучасних дітей: «Маша та Ведмідь» (10 млн. передплатників), «Щенячий патруль», «Барбоскіни», «Свинка Пеппа», «Фіксики». Незалежно від статі герої мультфільмів вміють критично мислити, захоплюються цікавими справами, мають свою думку та відстоюють її.

Сучасні мультфільми перестали бути продовженням дитячих казок, де світ спрощено поділений на «чорне» та «біле»; у них діти бачать світ таким, який він є, із реальними складнощами та проблемами. Проте зміст підготовки педагогів спрямовано дотримання традиційних гендерних уявлень у технології виховання дошкільнят.

Висновки до розділу 1

Гендерне виховання - засвоєння знань про взаємини статей, формування культури статевої поведінки. Роль дорослого у формуванні психологічних основ статевого виховання дошкільників надзвичайно важлива. Оскільки від правильності побудови виховного процесу залежить статева самоідентифікація, засвоєння ролей чоловіка чи жінки, адекватне ставлення до статевих відмінностей. Провідне значення при цьому має сім'я і найближче оточення дитини, які виробляють стереотипи її поведінки.

Тож питання організації гендерного виховання в дошкільній освіті набуває дедалі більшої актуальності. Культура статевої поведінки є результатом впливу стереотипів у сім'ї і найближчому оточенні дитини. За грамотного впливу дорослих у дитини формуватиметься адекватне ставлення до статевих відмінностей і ролей, стосунків між чоловіком і жінкою тощо. Дитина може ставити батькам і вихователям запитання про відмінності статей, походження дітей тощо. Така природна допитливість повинна задовольнятися дорослими, які серйозно поставляться до запитань дітей, дотримуватимуться такту, враховуватимуть вік і психологічні особливості кожної дитини. Також ці питання діти обговорюють між собою. Вихователь повинен знати позицію батьків щодо питань статевого виховання дітей і працювати насамперед з ними з метою подолання певних упереджень щодо цього.

Сьогодні у дитсадках більше переважають традиційні форми навчання, але в свою чергу повинні проявлятися сучасні підходи щодо організації гендерного виховання дітей.

РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДО

2.1 Діагностика рівня організації гендерного підходу в освітній діяльності ЗДО

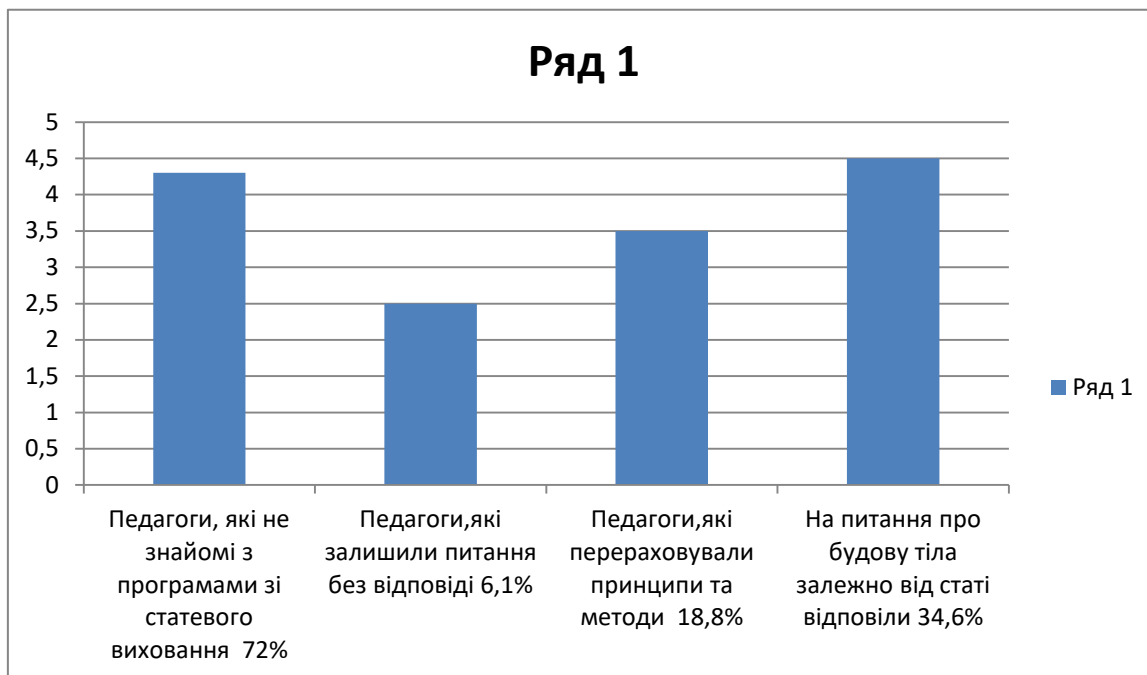
Діагностика проводилася у різновіковій групі на базі ДНЗ №57, Чернігівської міської ради Чернігівської області у якій брали участь 14 дітей від 4 до 6 років.

Аналізуючи досвід роботи, слід відмітити, що у роботі сучасного дошкільного закладу освіти батьки досить часто звертаються до вихователя за консультацією з питань статевого виховання своєї дитини. Педагоги відмічають, що трапляються випадки, коли дитина своєю статевою поведінкою бентежать. На основі даних спостережень, було вирішено зібрати фактичний матеріал, який допоможе дослідити готовність вихователів і батьків вихованців, вихованців закладу дошкільної освіти до статевого виховання.

Отже, сучасний педагог має вміти надавати дітям правдиву інформацію у відповідь на їхні запитання, що стосуються статевого життя. Звісно ця інформація має відповідати віковим та особистісним рисам кожної дитини, бо важко уявити, як окремі слова та дії дорослого можуть вплинути на статево-ідентифікацію. Для виключення небажаних наслідків непрофесійного статевого виховання, вихователю необхідно отримати відповідні знання й уміння та бути психологічно готовим до реалізації поставлених завдань. У той же час педагог має надати й кваліфіковану допомогу батькам дитини з питань статевого виховання, а для цього він має добре орієнтуватися у віковій психології, знати етапи психосексуального розвитку дошкільників, закономірності само-ідентифікації дошкільнят та механізми статево-рольової соціалізації.

Наше дослідження було проведено у трьох напрямках. Вихователям ЗДО було запропоновано відповісти на запитання анкети « Виявлення готовності вихователя до гендерного виховання дітей». Обробка анкетних даних та безпосереднє спілкування з вихователями дошкільного навчального закладу дозволяють зробити висновки, що 72 % педагогів не знайомі з чинними програмами зі статевого виховання дошкільників, не застосовують відповідні методичні розробки у своїй роботі. На питання, що стосувалися статевого виховання дошкільнят, викликали труднощі серед педагогів. Частина педагогів (6,1 %) залишили такі запитання без відповіді, і це частка вже досвідчених вихователів передпенсійного віку. У деяких відповідях розуміння змісту підмінялося перераховуванням принципів та методів статевого виховання (18,8%). Що стосується безпосередньо змісту, то висувалися такі пропозиції: формування позитивних стосунків між хлопцями й дівчатами (54,4%); будова тіла людини залежно від статі (34,6%); особиста гігієна малят (30%); процес зародження життя та дітонароджуваність (33,6%); особливості поведінки відповідно до статевої ролі (21,2%); виховання майбутньої жінки та чоловіка (18,9%) тощо.

«Виявлення готовності вихователя до гендерного виховання дітей»

Питання, що стосувалися особистісних рис вихователя, то в них зазначалось наступне: відкритість, порядність, доброта, чуйність, комунікабельність, відповідальність, тактовність, людяність, порядність, уважність, терпимість, толерантність тощо. Серед фахових зазначались наступні критерії: методична компетентність, професіоналізм, розумність, але разом з тим відзначали свої прогалини у царині гендерного виховання. Частими були відповіді: «Діти зараз знають більше за нас», «У Інтернеті вони ще й не такому навчаться», «Нас ніколи такому не вчили» тощо. Педагоги зазначали необхідність поновлення медичних та психологічних знань, які допоможуть здійснювати якісне гендерне виховання дошкільнят. Аналізуючи проведені бесіди з педагогами, було встановлено, що частина педагогів (56,3 %) хотіла би перекласти відповідальність за статево виховання вихованців ДНЗ на психолога чи медичного працівника закладу. Один вихователь запропонував взагалі, гендерне виховання здійснювати у школі.

Актуальними проблемами сьогодення у гендерному вихованні стали питання дитячої закоханості, зацікавленість будовою статевих органів та процесом дітонародження. Усі вихователі одностайно підтвердили, що у

власній практиці роботи з дітьми часто стикалися з вище названими явищами і не знали, як себе педагогічно грамотно поводити, як достойно вирішити ситуацію, що виникла. Педагоги були згодні з тим, що дорослим необхідно перебороти свої упередження стосовно того, що дитина дошкільного віку не повинна цікавитися питаннями статі і спробувати встановити з нею довірливі стосунки, говорити на статеві теми вільно, щоб надати їй можливість поставити запитання, які її цікавлять, обговорювати їх із батьками та педагогами.

Другим напрямом дослідної роботи було виявити рівень гендерного виховання дошкільників. Для цього були проведені заняття, з використанням проєктивних методик та ігри на тему гендерного виховання. Поспостерігавши за дітьми та проаналізувавши проведені ігри та бесіди, дійшли висновку, що у 4-5 років діти знають свою статеву приналежність та правильно відповідають на запитання щодо їх статі та можуть назвати стать інших людей, оточуючих їх.

Для дітей також була заснована методика «Намалюй людину», що дала досить таки інформаційні дані. Цей тест - один з найбільш використовуваних діагностичних методів, що можна застосовувати з трирічного віку.

Даний метод вперше був запропонований в 1926 Ф. Гудінаф для дослідження пізнавальних здібностей. Згодом К. Махвер розробила критерії, що дозволяють оцінювати особистісні особливості людини. Ми використовуємо цей спосіб виявлення ступеня вираженості полорольової ідентичності дитини, бо статево-рольова ідентифікація (ототожнення себе з представниками певної статі) є провідним механізмом статеворольової соціалізації.

Устаткування. Перед дитиною вертикально кладуть лист білого нелінованого паперу стандартного формату А4 (21x30 см) та один простий олівець. Олівець - обов'язково м'який, краще за марку М або 2М допустимо використання незношеного чорного фломастера. Для дошкільнят тестування проводиться виключно індивідуально.

Орієнтовна інструкція. «Намалюй людину – всю, цілком. Постарайся намалювати якнайкраще - так, як ти вмієш». Для маленьких дітей інструкцію доцільно змінити: «Намалюй дядька. Постарайся намалювати краще». Під час малювання коментарі не допускаються.

Якщо обстежуваний ставить уточнюючі питання («Чоловіка чи жінку?», «Хлопчика чи дівчинку?», «Можна намалювати принцесу?», «А можна, щоб він був у капелюсі?» тощо), то йому кажуть: «Малюй так, як хочеш». Якщо ж питання суперечить інструкції, її частково повторюють. Так, на запитання: «А можна намалювати лише обличчя?», - слідує відповідь: «Ні, намалюй людину, цілком». Якщо обстежуваний каже: "Я намалюю робота", то йому відповідають: "Ні, намалюй, будь ласка, людину".

Якщо обстежуваний малюючи, порушує інструкцію (наприклад, зображує лише обличчя чи робота замість людини), але не ставить у своїй роботі жодних питань, то перевіряючий утримується від зауважень і нагадує інструкцію остаточно рисунка. По закінченні роботи повторюють завдання: «А тепер все-таки намалюй людину – всю, цілком. Постарайся намалювати якнайкраще - так, як ти вмієш», (тобто інструкція відтворюється повністю). Потрібно попросити зробити повторний малюнок і в тому випадку, якщо початковий вийшов схематичним «палочковий чоловічок» або шаблонно-карикатурним.

Обробка та інтерпретація результатів.

Наведемо деякі положення інтерпретації, які важливо враховувати під час обробки малюнка людини:

1. Успішна інтерпретація малюнка базується на гіпотезі, що намальована фігура так само тісно пов'язана з індивідом, що виконує малюнок, як і його хода, почерк та ін.

2. Малюнок людини є відображенням "Я - концепції", містить несвідому проєкцію образу тіла, проєкцію статевої ідентичності.

Образ тіла - це уявлення людини про себе.

Ідеальне «Я» - це уявлення людини про те, якою вона є і якою хотіла б бути.

По завершенні малювання проводиться додаткова бесіда з дитиною, в якій уточнюються деталі малюнка, особливості зображення, що за людиною намальована - якого вона віку, статі (якщо не ясно з малюнка), який у неї характер, чим вона займається, у що одягнена та ін. Аналіз статевої ідентичності починається з того, що у автора малюнка уточнюється, людину якої статі вона намальовала (за її відповіддю на запитання: «Хто намальований на малюнку?»), потім визначається - збігається чи ні стать автора малюнка зі статтю зображеної людини.

Як вказує автор методики та інші дослідники, зображення фігури людини своєї статі говорить про сформованість і прийняття дитиною своєї статевої ролі.

Наявність додаткових деталей, докладне промальовування, «розмальовування» свідчать про позитивне ставлення до персонажа, тобто до себе як хлопчика чи дівчинки; неповнота малюнка, відсутність необхідних деталей свідчить про негативне і навіть конфліктне ставлення себе як хлопчику чи дівчинці; розміщення малюнку внизу сторінки може свідчити про депресивність хлопчика чи дівчинки, наявність у його почуття неповноцінності до своєї статі.

Яскраво виражена статеві ідентичність у дитини спостерігається, якщо його малюнку простежуються різні ознаки статі людини:

- основні ознаки статі (чоловік – позначення пахової області, мускулатура, плечі – стегна; жінка – груди, талія – стегна, плечі);

- додаткові ознаки мужності/жіночності (чоловіки - вуса, коротке волосся, борода та ін; жінка - довге та розпущене волосся, кіски, пишні зачіски, довгі вії та ін.);
- традиційний чоловічий/жіночий одяг (чоловік - штани, шорти, краватка, черевики; жінка - сукня, спідниці, туфлі, рюшечки, волани та ін.);
- аксесуари, що асоціюються з певною статтю (чоловік - тростина, цигарка, капелюх, автомобіль, велосипед, різні інструменти та ін; жінка - прикраси, сережки, намисто, бантики, корона, сумки, косметика).

Про слабку виразність статевої ідентифікації свідчить бідність відображення малюнку вторинних статевих ознак. Ступінь наявних ознак статі проявляється у неяскравій, стилізованій формі. Це може говорити про недостатнє прийняття своєї статевої ідентичності.

Статева ідентичність не виражена за відсутності ознак, що визначають стать персонажа. Наприклад, малюється людина з паличок або контур фігури людини без ознак статі.

Отже, нами було з'ясовано, що більшість дітей розрізняють стать людей та знають свою статевою приналежність. Проте не можуть чітко пояснити як вони відрізняються, називаючи лише особливості зовнішнього вигляду.

Проаналізувавши ігрову діяльність молодших дошкільнят, мною було виявлено, що дівчата частіше обирають сімейні ролі, які не відповідають їхній статі. Усі діти цілком припускають можливість зміни своєї статі, причому 70 % опитаних дівчат хотіла би стати хлопчиком. У ході спостереження виявлено, що зміст сучасних дитячих ігор викликають тривогу, бо діти не вміють домовлятися, самостійно розподіляти ролі. Хлопчики не бажають допомагати дівчатам тоді, коли потрібна фізична сила, а дівчата не поспішають допомогти хлопцям у тих видах діяльності, що потребують ретельності та охайності.

Для вирішення цієї проблеми батькам потрібно скорегувати процес виховання хлопчиків та дівчаток, бо не можна продовжувати виховувати дітей по принципу «і мене так виховували».

Діти старшого дошкільного віку уже всі добре розрізняють гендерні ролі й розуміють незмінність власної статі. Проте статевими ознаками для них залишаються зовнішні ознаки: одяг, зачіска, голос, прикраси.

Третім напрямом нашої дослідної роботи було збирання інформації від батьків. Зважаючи на важливість та актуальність проблеми, ми поставили за мету дослідження готовності батьків до спілкування з власними дітьми на статеві теми. Батькам було запропоновано відповісти на запитання, які вони можуть почути від дошкільників. У багатьох батьків це одразу викликало багато суперечок та незрозумілості, тому їм було запропоновано обрати з трьох варіантів відповідей ту, яка найбільше, на їх думку, відповідала би їхнім власним переконанням. За бажанням, батьки мали можливість поділитися власним досвідом, якщо такий був, вказавши вік дитини та стать. Завершувався опитувальник звертанням до батьків: «Ця анкета складена з метою збирання достовірної інформації з наукової проблеми «Статеве виховання дошкільників». Якщо Ваша дитина зверталася до Вас із запитаннями на статево-тему, запишіть їх, будь ласка, на зворотному боці цього аркуша разом із Вашою відповіддю. Будемо вдячні Вам за відверті відписи та бажання поділитися власним досвідом: як відповідати дитині, коли вона ставить запитання на дорослу тему». На жаль, не всі батьки готові відверто говорити з дітьми на тему статевого виховання. Частина батьків (11 %) відмовилась від участі в опитуванні, аргументуючи це тим, що їх дітей ця тема не цікавить і вони ніколи не чули від них подібних питань та навіть не спостерігали від них хоч якоїсь зацікавленості даною темою. Частина батьків (9%) були налаштовані досить агресивно щодо теми обговорення. 15% батьків соромились навіть писати відповіді на поставлені запитання, постійно уникаючи поглядів з боку інших респондентів, як їм здавалось.

Анкета для батьків «Статеве виховання дошкільників»

Троє батьків висловило думку, що запитання в анкеті є досить дивними для дітей дошкільного віку і поставили під сумнів можливість дитини ставити подібні запитання як батькам, так і дорослим. Інтернет та різні мас медіа, на їх думку, у повній мірі задовольняють потребу дитини у отриманні необхідної інформації. Отже, за оцінками батьків, статеве виховання зводиться лише до поняття сексуальних стосунків, але насправді ця тема значно ширша, що доведено дослідниками.

Пояснення такому ставленню ми знайшли в доктора психологічних наук Є. Субботського, який пише: «У європейських країнах на обговорення з дітьми питань статі накладена неписана заборона. Ми добре розуміємо, що було б краще, якби дитина довідалася про неминуче вдома, ніж на вулиці. Проте нелегко перебороти умовності культури, навіть якщо вони відверто безглузді. І насправді, чому розмовляти з дітьми про їжу можна, а про відносини статей - ні? Певно, така заборона - мимовільна спадщина багатівікової християнської культури з її проповіддю аскетизму й гріховності». [26,ст.264]

Згідно опитування батьків та індивідуальних бесід можна зробити висновок, що тема статевого виховання для більшості батьків залишається темою-табу. Це пов'язано і з особливостями їх власного виховання. У минулому було не прийнято піднімати цю тему на публіці і в наш час, люди вважають теми статевого життя не публічними і вони підривають авторитет людини. Їх упереджене ставлення до статевого виховання дошкільників пов'язане ще й з незнанням особливостей психосексуального розвитку дітей, власними неправильними упередженими переконаннями щодо взаємовідносин з протилежною статтю. Більшість опитаних батьків (65 %) не заперечували необхідність статевого виховання у закладі дошкільної освіти, але їх дуже цікавить яким чином воно буде впроваджуватися. Звідси випливає ще одне, край необхідне завдання для педагогів, зміна відношення батьків до статевого виховання своїх дітей.

У ході дослідження особливостей організації гендерного навчання у закладах дошкільної освіти було виявлено проблеми щодо фемінізації дошкільної освіти. Звідси стає очевидним, що дівчата знаходяться у більш комфортних умовах ніж хлопці, бо відсутність чоловічого аспекту виховання у ДНЗ та сім'ї не є найкращим прикладом для виховання та наслідування. Тому закладам дошкільної освіти слід подумати над створенням комфортних умов і для хлопців.

Проаналізувавши ігрове середовище ДНЗ №57 міста Чернігів, слід зазначити, що у групах створено середовище, яке комфортно пристосоване як для дівчат, так і для хлопців, особливе це стосується старшого дошкільного віку. Вихователі намагаються на своїх заняттях диференціювати види діяльності, які б підходили для дітей різних статей. Рольові ігри та театралізовані дійства проходять з умовами правильного розподілу ролей: жіночі ролі для дівчат, чоловічі – хлопців. Вихователі організують предметні тижні, на яких одне з занять приділяють вивченню певних професій, по можливості запрошуючи батьків, які є представниками даної професії,

особливо звертають увагу на чергування матерів і татусів. Таким чином, у ході дослідження підтвердилося гіпотетичне припущення, що ефективність гендерного підходу у вихованні дошкільнят обумовлюється комплексом пов'язаних вищезначених умов.

Нами було узагальнено, що вихователю вкрай важливо усвідомлювати, що набуті в дошкільному закладі навички та вміння відіграють важливу роль у становленні первинної ідентичності і впливають на подальше формування традиційних гендерних стосунків. Урахування статевої належності дітей передбачає:

- розуміння та прийняття вихователем спільного та відмінного в поведінці й розвитку хлопчиків і дівчаток;
- створення варіативного предметного середовища, яке задовольняє спільні й відмінні інтереси та уподобання, забезпечення в достатній кількості «хлопчачими» та «дівчачими» іграшками;
- створення в групі статевонейтрального середовища;
- створення можливостей для гармонійного спілкування дівчаток та хлопчиків;
- залучення хлопчиків до доступних та цікавих для них традиційно дівчачих видів діяльності;
- формування в дівчаток доступних для них традиційно хлопчачих умінь;
- виховання в дітей турботливого ставлення одне до одного. [27,ст.488]

Отже, найважливіше завдання дорослого при цьому полягає в тому, аби, по-перше, розвивати у дитини ціннісне осмислення себе і як представника певної статі, і як неповторну особистість, яка відрізняється зовнішніми ознаками і внутрішнім світом; по-друге, активізувати пошук свого місця в світі.

Підводячи підсумки опитування батьків, більшість батьків висловлюють розуміння необхідності здійснення гендерного виховання дошкільників, проте в певної частини батьків сформоване агресивне ставлення до питань гендерного виховання, а вихователі позитивно сприймають ідею статевого виховання дошкільників, проте відчують певний брак умінь та знань.

2.2 Психолого-педагогічні аспекти гендерного виховання у сім'ї. Досвід виховання хлопчика і дівчинки у родині

На сучасному етапі становлення педагогічної освіти ми розуміємо, що постає проблема виховання дітей у сім'ї. Сучасними родинами практично не використовується диференційований підхід до виховання хлопців та дівчат, кордони між чоловічими і жіночими соціальними ролями – розмиті, що призводить до стихійної статевої соціалізації. Без належної педагогічної виховання правильної статево ролевої поведінки значно ускладнюється, а в деяких випадках має деструктивні наслідки. Аналіз проведеного дослідження, даних інших наукових досліджень, доводить, що статева ідентифікація та соціалізація перш за все пов'язана з реальною життєдіяльністю сім'ї, в якій виховується дитина. Кожен день дитина спостерігає за різноманітного роду взірцями поведінки, що її оточують. Слова, міміка, жести, приклад взаємин, професійна діяльність, спосіб спілкування – це все дитина не тільки бачить і чує, а відчуває. Діти добре розуміють як про них піклуються, як ставиться до неї тато чи мама, старші члени родини (брати і сестри, дідусі і бабусі), прості знайомі чи навіть сусіди і швидко переймають цей досвід. На жаль, дитина не завжди має позитивний досвід такого спілкування, а тому часто і негативний досвід сприймає як взірцевий.

З перших днів свого дитинства дитина включається у життя родини і виконує певні функції, які зумовлені її віком та статтю. Кожна дитина проходить соціалізацію, яка здійснюється різними шляхами і відбувається в

двох напрямках: виховання і навчання. На етапі статевої соціалізації сім'я має забезпечити формування правильної статевої ідентифікації дитини і гетеросексуальної установки, виховання мужності і жіночності, підготовка до майбутнього сімейного життя та виконання в ньому подружніх ролей. Отже, сім'я закладає основи для статево-рольової ідентифікації дитини, в процесі якої дитина опановує відповідну статеву роль і правила поведінки. Батьки різними способами намагаються сконструювати гендерну роль дитини: допомагають підібрати правильний одяг, пояснюють певні властивості, що відповідають певним гендерним стереотипам, здійснюють підбір іграшок, що відповідають віковим та статевим особливостям дитини.

Отже, батьки – головні агенти гендерної соціалізації дитини. Своєю діяльністю вони ініціюють відсутність страху перед представниками протилежної статі, формують у дитини реалістичне сприйняття своєї власної статі.

У ході дослідження було виділено ознаки, що характеризують переваги сімейного виховання: природність перебігу, тривалий постійний вплив на дитину, емоційність виховного впливу, індивідуалізація, зацікавленість, дозований контроль за впливом однолітків та контентом Інтернету. У багатьох дослідженнях описані дані механізми та детермінанти, що впливають на прийняття стереотипів гендерної поведінки. Перш за все це стосується внутрішньо сімейних взаємин батьків з іншими дорослими, які служать дитині образом чоловіка чи жінки. Дитина починає себе ідентифікувати з певною людиною, імітуючи її тип поведінки, оволодіваючи навиком засвоєння певної соціальної ролі. У цьому випадку механізми розвитку самосвідомості розглядаються як: розуміння своєї подібності чи відмінності з представниками різної статі, оцінювання себе як представника певної статі, самоствердження.

Саме формування позитивної гендерної ідентичності відносно до своєї статі залежить від батьківських очікувань. Батьків завжди цікавить стать

майбутньої дитини, оскільки від цього буде залежати яке ім'я їй дадуть, який одяг придбають, іграшки та прикраси будуть купувати. Часом батьки не задоволені статтю своєї дитини і своїм невдоволенням калічать дитини, розвиваючи у неї комплекс неповноцінності. На цьому фоні деякі батьки свідомо спотворюють образ своєї дитини. Хлопців виховують за типом жіночої поведінки, а дівчат – чоловічої. І в першому, і в другому випадку діти починають неадекватно реагувати на представників своєї і протилежної статі. Ці проблеми в подальшому потребують психологічної корекції та підтримки.

Майбутні батьки та їх оточення надають великого значення інформації про стать майбутньої дитини і при подібних запитаннях почувають себе ніяково, якщо нічого про неї не знають. По можливості, батьки намагаються скласти, заздалегідь, свою думку про дитину і відповідно до цього регулюють свою поведінку. Вже в ранньому дитинстві хлопчики і дівчатка потребують різного задоволення своїх потреб і батьки інтуїтивно по-різному ведуть себе з сином чи дочкою. У перші місяці життя матері частіше беруть на руки хлопчиків ніж дівчат, а в другій половині першого року життя картина змінюється. Під впливом оточуючих зачасти матері починають відчувати хлопців від надмірної ласкавості, натомість дівчата отримують більше часу від неї.

Фундаментальні дослідження, проведені у Гарвардському університеті (США), показали, що батьки не лише по-різному поведуться з малюками різної статі, але навіть користуються різним словником. Дівчинці м'яко кажуть: „Ти моя солодка!”, „Яка гарна дівчинка!”, а хлопчику – зовсім іншим тоном: „Який ти великий!”, „Ого, але й ти сильний!”. Крім стереотипних очікувань, батьки стимулюють діяльність, сприйнятну для статі дитини, коли надають дітям одяг та іграшки, характерні для їх статі. За звичаєм, дівчаткам дарують ляльок та м'які іграшки, а хлопчики отримують моделі транспорту та конструктори. Психологи відмічають, що хлопчики частіше грають у стереотипні для своєї статі ігри, бо ігри з ляльками викликають негативне ставлення з боку дорослих.

Батьки та інші дорослі своїм відношення заохочують стереотипи поведінки, прийняті суспільством для даної статі. Наприклад, соромлять хлопчика за плаксивість, а дівчинку – за пустощі. Диференційований підхід у вихованні дітей різної статі прослідковується в придбанні іграшок. Про це мова йшла у попередніх розділах. Побутує думка, що технічні іграшки цікаві лише хлопчикам. Завдання батьків – дати знання про техніку, але врахувати інтереси своєї дитини. Є технічні побутові засоби, що будуть цікаві представникам обох статей, наприклад: пральна машина, пило смок, мікрохвильова піч, телевізор, телефон тощо. Це було підтверджено дослідженнями вчених, які засвідчили, що дійсно і хлопчики і дівчатка однаково зацікавлені цими побутовими приладами і з великим задоволенням працюють з ними. Батьки не завжди адекватно сприймають такі ігри. Татусі занепокоєні коли сини беруть, на їх думку, «жіночі» побутові прилади, і швидко замінюють їх на «чоловічі».

Під час спостереженнями за побутом та іграми сімей, частіше простежувалось бажання батьків допомагати дівчатам, що виробляло у дівчаток відчуття залежності. Але недоцільно розділяти на дівчачі та хлопчачі ігри. І хлопчики, і дівчата мають навчитися вправлятися з м'ячем, грати в кеглі чи накидати кільця на стрижень, лазити, стрибати, кататися на самокаті чи велосипеді тощо.

У сучасному світі спостерігається тенденція щодо трансформації соціальних ролей чоловіка і жінки в суспільстві, зміна змісту соціальних ролей, перебудова вже усталених гендерних стереотипів. Ці процеси викликані повною демократизацією суспільства. Ці принципи дозволяють подолати гендерну дискримінацію у сфері суспільних, сімейних і професійних відносин. Хоча не можна стверджувати що демократизація – це лише позитивний процес. Як і будь-яке явище, демократизація має і позитивні і негативні наслідки. При таких процесах виникає чимало труднощів: криза взаємин між представниками протилежних статей, нівелювання значення інституту сім'ї, нездатність майбутніх поколінь виконувати свої соціальні ролі.

У дослідженні взяли участь 10 родин, які виховують двоє і більше дітей різної статі. Психологи стверджують, що виховання дітей це складний процес і до 13 років всі діти однакові, бо не мають жодних сексуальних характеристик. За словами психологів, якщо у родині виховуються діти різної статі, то важливо подбати про рівність прав хлопчиків і дівчат. Батьки мають розвинути у дітей почуття повноцінності, але при цьому мають задовольнити потребу у вивільненні емоції незалежно від статі: якщо дівчинці можна плакати, то й хлопчику можна; якщо хлопчику можна грати у футбол, то й дівчинка може тощо [23,ст.432].

На практиці ми дійшли іншого висновку: всі батьки виховують своїх дітей відповідно їх статі і ставлять для них різні вимоги. Всі вони згодні з необхідністю диференціації виховання, але вони не готові до цього, бо недостатньо компетентні в даних питаннях. Від них часто можна почути: «Ти ж хлопчик, чого ти рюмсаєш?», «Не ображай дівчат, вони слабкіші», «Ти ж хлопчик, то ти маєш бути сильним», «Не бешкетуй, ти ж дівчинка», «Дівчата себе так не ведуть» тощо.

Батьки не купують іграшки за інтересами своєї дитини, а слугуються вибором згідно статевої приналежності. Коли сини просять купити ляльки, батьки всіляко відмовляють їх від цієї ідеї, але насправді, хлопці використовують ляльок в різних іграх: влаштовують рицарські турніри, грають у рятувальників. Дівчата ж також хочуть мати хлопчачі іграшки: машинки, конструктори.

Батьки на сьогодні не готові до прийняття певних особливостей своїх дітей, вони хочуть з самого початку бути ідеальними і соромляться та ніяковіють, коли їх діти в чомусь відрізняються від їх однолітків. Часто, батьки забувають, що дівчатка і хлопчики по – різному бачать, чують, відчують, по – різному сприймають простір та орієнтуються в ньому, а головне – по – різному обмірковують все, з чим стикаються в цьому світі.

Серед опитаних батьків, лише двоє відповіли, що у їх дітей іграшки не відповідають гендерним стереотипам: у хлопців і дівчат спільні іграшки, відсутній поділ. Кожна дитина має свій окремий куточок для ігр та дозвілля, а от іграшки та книжки беруть відповідно до інтересів.

Хлопчика та дівчинку не можна виховувати однаково. Вони по – різному розмовляють та мовчать, відчувають та співчують. Батькам слід зрозуміти та прийняти хлопчиків та дівчаток такими як вони є , такими різними та по своєму чарівними, такими як їх створила природа. А чи вдасться зберегти, розкрити, розвивати ці задатки, не нашкодити, не зламати – залежить тільки від взаємодії батьків та оточуючих.

Від того, як ми виховаємо наших дітей, які особистісні якості ми зможемо розвинути саме з врахуванням їх індивідуальних та гендерних особливостей, насамперед залежить те, якими жінками та чоловіками вони в майбутньому стануть, якими батьками будуть для своїх дітей. Значення періоду дошкільного дитинства безцінне в цілому для розвитку особистості дитини. Всі важливі якості особистості , задатки та здібності формуються саме в дошкільному віці.

Аналіз даних соціологічних досліджень доводить, що більшість батьків і вихователів відчувають труднощі у роботі з дітьми.

2.3 Методичні рекомендації із застосування гендерного підходу під час організації основних видів діяльності дошкільників

Вихователь дошкільного закладу освіти має стати ініціатором позитивного спілкування хлопчиків і дівчат. Щоб досягти поставлених завдань, працівникам ДНЗ слід організовувати партнерську діяльність, конкурси, бесіди,

театралізовані дієства, де хлопчики зможуть проявити свою лицарську поведінку, а дівчатка б стали уособленням жіночності.

Рекомендується використовувати різноманітні тренінги з моделювання певного типу поведінки. Ініціювати бесіди психолога з батьками, організувати різноманітні зустрічі.

Аналізуючи результати спостережень даного дослідження слід відмітити, що дівчата зараз стають більш агресивними та грубими, а хлопчики – жіночнішими. В старших групах спостерігається тенденція, що більшість дівчат позбавлені сорому, терпіння, ніжності, співчуття, не вміють досягати компромісу мирним шляхом. Хлопчики, навпаки, фізично слабші, емоційно невпевнені, співчутливі, навіть дещо плаксиві, не уміють постояти за себе, не вміють себе правильно поводити з дівчатами.

Виходячи з отриманих результатів, можна дати педагогічним працівникам такі рекомендації:

1) При гендерному підході до навчання хлопчики та дівчатка мають рівні права в отриманні знань та участі у суспільному житті; вони не протиставляються одне одному, а взаємодіють з урахуванням партнерських відносин.

2) Визнання особистісної рівноправності хлопчиків і дівчаток не означає заперечення біологічних і фізіологічних особливостей та відмінностей життєдіяльності, а дає можливість найбільш повної реалізації здібностей як представників своєї статі у навчальній та позанавчальній діяльності. Для реалізації цієї можливості форми, методи та засоби навчання вибираються з точки зору з доцільності та можуть бути різними для хлопчиків та дівчаток.

3) При реалізації гендерного підходу до навчання особливо актуальною є єдність дій вчителів та батьків дитини. Взаємодія з сім'ями дітей будується на

основі узгодження цілей, завдань виховання та навчання, єдності дій, вимог та поваги дитини, як представника своєї статі, як особистості, на основі дотримання її прав, як людини.

Поради по вихованню дівчат:

Рекомендації батькам дівчаток:

1. Для того щоб дівчинка досягла здорової гендерної ідентичності, необхідні теплі та близькі стосунки з матір'ю і такі самі стосунки з батьком, а батькам необхідно підкреслювати ніжні та дбайливі стосунки у парі, щоб у дівчинки склалися враження про щасливе сімейне життя.

2. Батькові слід шукати час на спілкування з дочкою: показувати, що дочка відрізняється від нього, вона іншої статі; але робити це він повинен з повагою та доброзичливістю, щоб вона зрозуміла, що варта любові чоловіка.

3. Поважаючи особистість дочки, демонструючи задоволеність її вчинками, батьки формують її позитивну самооцінку.

4. У мами з дочкою мають бути свої "жіночі секрети": мама повинна знаходити час для усамітнення з дочкою, зробити ці бесіди ритуальними та традиційними.

5. Справжня турбота один про одного демонструється через повагу до старшого покоління.

6. Матір повинна залучати доньку до жіночих домашніх справ.

7. Дівчинці треба відчувати, що вона може довіритися своїм батькам, знати що вони завжди готові зрозуміти її почуття, бажання, потреби.

8. Донькам потрібно більше допомоги та заохочення. Батькам треба частіше пропонувати свою допомогу, даючи їй зрозуміти, що вона вам не байдужа.

Рекомендації щодо організації освітньої діяльності з дівчатками

1. Давати завдання усного характеру, оскільки розвинений слуховий спосіб пізнання (Розумова діяльність)
2. Давати можливість прокоментувати, повторити правило, інформацію вголос, тому що краще розвинена пам'ять (Розумова діяльність)
3. Давати завдання з опорою на схему, використовуючи алгоритм дії, виконання дії за шаблоном (Розумова діяльність)
4. Метод змагання застосовувати акуратно, тому що болісно сприймають програш, коли хтось у чомусь перевершує (емоції)
5. Заохочувати плідну роботу під час всього заняття, оскільки після початку заняття швидко набирають оптимальний рівень працездатності. (поведінка на занятті)
6. Довіряти виконання у колективних творчих роботах завдання з наклеювання зроблених елементів на основу, оскільки краще розвинена виконавська сторона діяльності (акуратність, якість) (поведінка на заняттях)
7. Давати завдання зі складання оповідальних та описових оповідань, спонукати розповідати їх, тобто перевагу монологу та оповіді, краще розвинена мова, багатший словниковий запас.

Рекомендації батькам хлопчиків:

1. Ніколи не порівнюйте хлопчиків і дівчаток, не ставте одних у приклад іншим: вони різні навіть за біологічним віком - дівчатка зазвичай старші за ровесників - хлопчиків.
2. Не забувайте, що хлопчики та дівчатка по-різному бачать, чують, сприймають, сприймають простір та орієнтуються в ньому. Не перестарайтеся, вимагаючи від хлопчиків акуратності та ретельності виконання завдання.

3. Намагайтеся, даючи завдання хлопчикам, включати момент пошуку, що вимагає кмітливості.

4. Не забувайте, не лише розповідати, а й показувати. Це дуже важливо для хлопчиків.

5. Лаючи хлопчика, викладіть коротко і точно, чим ви незадоволені.

6. Пам'ятайте, що часто недооцінюємо емоційну чутливість і тривожність хлопчиків.

7. Ніколи не забувайте, що перед вами не просто дитина, а хлопчик із властивими йому особливостями сприйняття, мислення, емоцій.

8. Виховувати, навчати і навіть любити його треба по-особливому. Але обов'язково дуже любити!

Рекомендації щодо організації освітньої діяльності з хлопчиками

1. Давати завдання у зошиті на друкованій основі, картці, аркуші паперу, оскільки розвинене візуальне сприйняття простору (Розумова діяльність)

2. Включати в пошукову діяльність, спонукати знаходити шляхи вирішення, тому що вони краще працюють, коли треба додумати, зміркувати (Розумова діяльність)

3. Використовувати метод змагання, так активні, енергійні, емоції виражають через дії (емоції)

4. Вказівки давати коротко, чітко, тому що реагують короткочасно (емоції)

5. Активізувати наприкінці заняття, оскільки у період доводиться пік працездатності (поведінка на заняттях)

6. Давати чітку оцінку діяльності, оцінювати конкретний період діяльності, момент (Сприйняття оцінки дорослого)

7. Заохочувати відповідати на питання, оскільки є перевага діалогу та дискусійної діяльності, мова менш розвинена (Мова)

8. Найчастіше використовувати на занятті (яке вимагає прояв точності рухів руки, навантаження на руку) пальчикову гімнастику на розслаблення кистей та пальців рук, так погано розвинена дрібна моторика руки (анатомо-фізіологічні особливості).

Висновки до розділу 2

В результаті проведеної роботи було досягнуто поставленої мети, через реалізацію поставлених завдань. У ході дослідження було проаналізовано сучасні наукові дослідження, що сприяють реалізації гендерного підходу у вихованні дошкільників та визначилися в основних гендерних поняттях.

Було проаналізовано особливості гендерних уявлень дітей дошкільного віку та надані гендерні характеристики поведінки у різних ситуаціях.

У ході роботи, було підтверджено гіпотезу, щодо комплексного впливу на становлення гендерної ідентифікації дитини. Проблема гендерного виховання є однією з найбільш актуальних у контексті сучасної виховної роботи.

Найбільш показовою є ігрова діяльність дітей, де вони з легкістю демонструють свої почуття, оцінюють свої можливості та визначають свою позицію щодо навколишнього середовища.

Сім'я відіграє найважливішу роль в спілкуванні дітей в дитячому садку, дитина є дзеркальним відображенням домашнього побуту. Робота по

гендерному вихованню вимагає висококваліфікованої підготовки педагогів та педагогічної освіти батьків.

У процесі дослідження психолого-педагогічної та методичної літератури з статево-рольової соціалізації дітей дошкільного віку ми прийшли до висновку, що хлопчики і дівчатка поведуться абсолютно по різному в суспільстві, що соціалізація хлопчиків проходить більш складно, ніж у дівчаток.

Типовими мотивами поведінки дітей є прагнення бути як дорослий, бажання встановити позитивні відносини з дорослим, мотиви самолюбства та самоствердження, пізнавальні мотиви. Дорослий пред'являє дитині вимоги морального характеру. Дитина починає освоювати сферу моральності як на рівні свідомості, так і на рівні поведінки. Велике значення в цьому процесі мають емоції та почуття і оцінка себе, що формується. Однак у дошкільному віці моральна поведінка відстає від моральної свідомості, що свідчить про засвоєння моральних норм здебільшого лише на рівні знаному.

У дошкільному віці складаються механізми управління своєю поведінкою: засвоєння та застосування норм і правил поведінки, підпорядкування мотивів, вміння передбачати наслідки вчинків та поведінки у ситуації вибору.

У процесі роботи визначено поняття гендера (від англ. gender - рід, стать) як соціально-біологічну характеристику, за допомогою якої люди дають визначення "чоловік" та "жінка". Сенс поняття "гендер" полягає, перш за все, в ідеї соціального моделювання та репрезентації статі у різних ситуаціях взаємодії. Сутність гендерного підходу - диференціація за ознакою статі, що означає ухвалення до уваги соціально-біологічної характеристики статі у виховно-освітньому процесі.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено обґрунтування науково-теоретичних засад гендерного виховання та дослідження рівня гендерного виховання. Отримані результати дослідження засвідчили досягнення поставленої мети, вирішення поставлених завдань та були підставою для правильного формування висновків.

1. Було проаналізовано науково-педагогічну та методичну літературу з теми роботи дослідження. Вивчено сутність поняття гендеру та гендерного підходу у вихованні. Також було розглянуто історію становлення гендерного виховання дітей дошкільного віку, гендерні особливості та особливості організації гендерного виховання з дітьми дошкільного віку. Статеве виховання та формування у дітей дошкільного віку певних гендерних уявлень є одним із важливих напрямків роботи закладу дошкільної освіти. Інтерес до даної проблеми зумовлений тим, що сучасна концепція індивідуалізму у формуванні особистості має враховувати всі гендерні особливості дітей. Ця проблема є досить новою у педагогічній науці, тому не достатньо розроблена, що підтверджується малою кількістю досліджень предметом яких стають гендерні уявлення дошкільників.

У процесі роботи визначено поняття гендера (від англ. gender - рід, стать) як соціально-біологічну характеристику, за допомогою якої люди дають визначення "чоловік" та "жінка". Сенс поняття "гендер" полягає, перш за все, в ідеї соціального моделювання та репрезентації статі у різних ситуаціях взаємодії. Сутність гендерного підходу - диференціація за ознакою статі, що означає ухвалення до уваги соціально-біологічної характеристики статі у виховно-освітньому процесі.

2. Досліджено та охарактеризовано навні сучасні підходи щодо організації гендерного виховання дошкільників та з'ясували, що гендерний підхід, як механізм досягнення гендерної рівності та рівні можливості для

самореалізації кожної особистості. Гендерна педагогіка спрямована на створення комфортних умов для соціалізації дітей, важливою складовою якої є само ідентифікація дитини як дівчинки чи хлопчика. Основні принципи організації гендерного виховання дошкільників: довіра між вихованцями та педагогами, активність, реалістичність та правдивість, адресності, послідовності та неперервності, моральності. Гендерне виховання – це вплив на фізичний та психічний розвиток дитини з метою оптимізації діяльності, пов'язаної зі стосунками представників різної статі, із формуванням статево-рольової позиції.

3. Експериментально здійснено дослідження, проведено діагностику рівня організації гендерного підходу. В результаті проведення анкетування та спілкування з вихователями дошкільного закладу можна сказати, що 72% педагогів не знайомі з програмами зі статевого виховання та не застосовують відповідні методичні розробки у своїй роботі. На питання, що стосувалися статевого виховання дошкільнят, викликали труднощі серед педагогів. Частина педагогів залишила такі питання без відповіді, деякі перераховували принципи та методи статевого виховання. Щодо змісту були висунуті такі пропозиції: формування позитивних стосунків між хлопцями й дівчатами (54,4%); будова тіла людини залежно від статі (34,6%); особиста гігієна малят (30%); процес зародження життя та дітонароджуваність (33,6%); особливості поведінки відповідно до статевої ролі (21,2%); виховання майбутньої жінки та чоловіка (18,9%) тощо.

Питання, що стосувалися особистісних рис вихователя, то в них зазначалось наступне: відкритість, порядність, доброта, чуйність, комунікабельність, відповідальність, тактовність, людяність, порядність, уважність, терпимість, толерантність.

Другим напрямом дослідної роботи було виявити рівень гендерного виховання дошкільників.

Для цього були проведені заняття, з використанням проєктивних методик та ігри на тему гендерного виховання. Поспостерігавши за дітьми та проаналізувавши проведені ігри та бесіди, дійшли висновку, що у 4-5 років діти знають свою статеву приналежність та правильно відповідають на запитання щодо їх статі та можуть назвати стать інших людей, оточуючих їх. Також для дітей було проведено методику «Намалюй людину», ми використовуємо цей спосіб для виявлення ступеня вираженості поло-рольової ідентичності дитини, бо статево-рольова ідентифікація (ототожнення себе з представниками певної статі) є провідним механізмом статево-рольової соціалізації.

4. Таким чином були розроблені методичні рекомендації із застосування гендерного підходу під час організації основних видів діяльності дошкільника за темою роботи в яких рекомендується використовувати різноманітні тренінги з моделювання певного типу поведінки. Ініціювати бесіди психолога з батьками, організувати різноманітні зустрічі.

Вивчення практичних матеріалів, розробок, заходів у реалізації тих чи інших програм з морального виховання дітей, представлених фахівцями загальноосвітніх установ, показало, що проблема гендерного підходу існує. Не завжди принцип диференціації за ознакою статі враховується в організації виховного процесу. У деяких програмах є лише елементи, запозичуються частини або окремі блоки заходів з урахуванням гендерного підходу.

Проблема гендерного виховання є найактуальнішою проблемою в освітньо-виховній роботі. Саме у дошкільному віці дитина починає усвідомлювати себе, як представника певної статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України: наук. кер. Піроженко. – К.: 2021. - 26 с.
2. Берн Ш. Гендерна Психологія. – У.: «Прайм-Евроснак», 2004. – 320 с.
3. Гайденко В. Гендерна педагогіка: Хрестоматія / В. Гайденко. – Суми: ВДТ Університетська школа, 2006. – 303 с.
4. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство. – Л.: ВНТЛ – Класика, 2003. – 252 с.
5. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. / Наук. кер. Проекту: О.В. Огнев'юк. – 3-є вид., допр. та доп. – К.; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
6. Эльконин Д.Б. Дитяча психологія / Д.Б. Эльконин. – У.: Академвидав, 2005. – 402 с.
7. Камінська Н.В. Забезпечення гендерної рівності в теорії та на практиці. – К.: КНТ, 2019. – 160 с.
8. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку. / О Кікінежді. // Дошкільне виховання. – 2006. – №2. – С. 3 - 6.
9. Кононко О.Л. Розвиток статевої свідомості хлопчиків та дівчаток у дошкільний період / Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Наук.-метод. збірник // За ред. Т.В. Говорун. – К.: Інститут змісту та методів навчання, 1996. – 143 с.
10. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного ставлення дошкільника / О.Л. Кононко. – К.: 2000. – 230 с.
11. Кочерга О. Дівчатка: які вони? / О. Кочерга. // Дошкільне виховання. – 2007. - №3. – С. 5 – 6.

12. Кочерга О. Хлопчики: які вони? / О. Кочерга. // Дошкільне виховання. – 2007. - №2. – С. 5 – 7.
13. Кузнецова О.А. Статеве виховання школярів: Навч. Посібник / О.А. Кузнецова. – Миколаїв: Вид-во “ІЛІОН”, 2004. – 176 с.
14. Кулачківська С.Є. Я – дошкільник. Вікові та індивідуальні аспекти психологічного розвитку / С.Є. Кулачківська, С.О. Ладивір. – К.: Нора-Принт, 1996. – 180 с.
15. Літературознавча енциклопедія у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – Т. 1 –с. 215.
16. Люблінська Г.О. Дитяча психологія / Г.О. Люблінська. – К.: Вища школа, 1978. – 355 с.
17. Марценюк Т. Гендерна рівність та недискримінація на практиці. К.: Комора, 2021. – 176 с.
18. Мезеря І.В. Актуальні проблеми статевого виховання / І.В. Мезеря. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації – вихователів дошкільних навчальних закладів. – Луганськ: Знання, 2003. – 28 с.
19. Назаренко Г. Гендерні аспекти: сучасний вимір / Г. Назаренко. // Психолог. – 2005. - №9. – С. 3 – 6.
20. Основи вікової та гендерної психології: навч. посібник / [Т. В. Петровська, І. В. Толкунова, Г. В. Жукова, О. М. Курдибаха, Т. М. Булгакова]; за заг. ред. Т. В. Петровської. – К.: Видавець Позднишев, 2021. – 192 с.
21. Основи теорії гендеру: Навчальний. посібник. — К.: ”К. І. С.”, 2004. — 536 с.
22. Основи гендерного аналізу в дисциплінах соціогуманітарного циклу. Методичні рекомендації. Малес Л. В. — К.: Злато-граф, 2004. — 26 с.

23. Павелків Р.В. Дитяча психологія: навч. Посіб. / Р.В. Павелків, О.П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2010 – 432 с.
24. Палій А.А. Особливості статеворольових уявлень дітей дошкільного віку: Автореф. дис... к. псих. н.: 19.00.07. / АПН України, Інститут психології ім. Г.С. Костюка. – К., 1996. – 24 с.
25. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І. Поніманська. – К.: Академвидав, 2004. – 456 с.
26. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 264 с.
27. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова: наук. кер. О.Л. Кононко. – К.: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. – 488 с.
28. Розвиток гендерних педагогічних досліджень в освіті України /дипломна робота апробована на IV Міжвузівській конференції Студентські читання Гендерні студії - . <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=648622>
29. Руднєва О. Гендерна рівність як принцип законодавства України. / О. Руднєва. // Право України. – 2020. - №4. – С. 103-108.
30. Словник української мови: у 20 т. – К.: Наукова думка, 2010-2020.
32. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю. К., 1998. – 304 с.
33. Сьоміна А. Гендерне виховання дітей дошкільного віку. / А. Сьоміна, О. Куксенко, В. Гармаш. // Виховтель методист дошкільного навчального закладу. – 2021. - №4. – С. 36-51.
34. Титаренко Т. Хлопчики і дівчатка : Психологічне становлення індивідуальності. – К., 2003. – 48 с.

35. Ткалич М.Г. Гендерна психологія. – К.: Академія, 2021. – 248 с.
36. Товкач І. Гендерне виховання дошкільнят // І. Товкач // Дошкільнє виховання. - 2012. - № 3.
37. Фіяло Т. Статеве виховання – справа щоденна. / Т. Фіяло // Дошкільнє виховання. – 2003.– № 3. – С. 6-9.
38. Януш Корчак. Правила життя. Коли я стану маленьким. – К.: Самокат, 2018. – 288 с.
39. Кошель, А., & Дмитренко, О. (2020). Ігрові технології в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. InterCofT, (28) <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/4502>
40. Кошель, А.П., Кульбако Н.П.- Використання елементів арт-терапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти:навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методистів,вихователів закладів дошкільної освіти та батьків дітей дошкільного віку – Чернігів:ФОП Баликіна О.В., 2020 – 90 с.
41. Закон України про дошкільну освіту. - (Відомості Верховної Ради України (ВРУ),2001,№49,ст.25
42. Агеєв В. С. Психологічні та соціальні функції статеворольових стереотипів / В. С. Агеєв // Питання психології. – 1987. - № 2. – С. 152-157.
43. Бондар Г. Гендерна рівність як один із пріоритетів сучасної державної політики / Г.Бондар // Соціальна психологія. – К.: Наука, 2012. – № 1 – С. 119-127.
44. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів / О. Ю. Вілкова // Український соціум. – 2004. – № 3 (5). – С. 28–

33.

45. Гайденко В. Гендерна педагогіка: Хрестоматія / В. Гайденко. –

Суми: ВДТ Університетська школа, 2006. – 303 с.

46. Кравець В. П. Гендерна педагогіка. Навчальний посібник / В. П.

Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.

47. Курдибаха О. М. Вплив позашкільних закладів на формування

підлітків у процесі соціалізації / О. М. Курдибаха // Науковий вісник

Херсонського державного університету. Сер. Психологічні науки. – Херсон :

Вид. дім «Гельветика», 2014. – Вип. 1, т. 1. – С. 206–210.

48. Курдибаха О. М. Засвоєння гендерних ролей в підлітковому віці /

О. М. Курдибаха // Вісник Харківського національного університету імені В.

Н. Каразіна. Психологія. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – Вип.

1095. – С. 137–140.

49. Міщик Л. І. Актуальність гендерного підходу в освіті / Л. І.

Міщик // Проблеми освіти: Науково методичний збірник. – К., 2002. – Вип.

27. – С. 118–127.

50. Назаренко Г. Гендерні аспекти: сучасний вимір / Г. Назаренко. //

Психолог. – 2005. - №9. – С. 3 – 6.

51. Петренко О. Б. Становлення гендерного підходу до освіти і

виховання в українському суспільстві / О. Б. Петренко // Оновлення змісту,

66

- форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне: РДГУ, 2003. – Вип. 27. – Ч.1. – С. 110–120.
52. Слюсаренко Н. В. Праця як засіб гендерної соціалізації дівчат: від витоків до сьогодення / Н. В Слюсаренко // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / Ред. Кол. : В.В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : РПО, 2007. – 264 с. – С. 243–251.
53. Соціальна безпека : теорія та українська практика : монографія / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, В. В. Роговий. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
75. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Монографія / За ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
54. Терещенко М. В. Розвиток гендерних уявлень дошкільника в умовах основних інститутів соціалізації / М.В. Терещенко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2011. – Випуск 1. – С. 74-78
55. Цокур О. Г. Розвиток гендерного підходу в освіті / О. Г. Цокур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/313/>.
56. Бабіч Л.В. (2005). Проблеми гендерного виховання в педагогіці А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського. Таврійський вісник освіти : науковометодичний журнал. №3 (11). С. 27-34.
57. Бодарева О.К. Біологічні і соціальні фактори, що формують статеву

ідентифікацію. (2010). К: Академія, 791 с.

58. Бочарова І.Н. (2010). Деякі питання диференційованого підходу у фізичному вихованні хлопчиків і дівчаток. Педагогіка. №12. С. 72-75.

59. Бурла. Андріяна. (2022). Гендерне виховання особистості як педагогічна проблема. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (12-14 квітня 2022 року).

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, С. 21-22.

60. Бутурлим Т.І. (2012). Понятійно-сутнісні аспекти формування гендерної культури особистості. Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Педагогіка. № 4. С. 77–83.

61. Вовк Л.М. (2015). Вплив гендерних стереотипів на процес соціалізації дитини. Педагогічний процес : теорія і практика /Зб. наук. праць Київського університету імені Б.Грінченка. Випуск 1–2. К., С. 48–52.

62. Вовк Л.М. (2014). Психолого-педагогічні аспекти теорії гендеру. Наукові праці : Наук.-метод. журнал. Вип. 239. Т. 251. Педагогіка. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, С. 100–107.

63. Гендерна парадигма освітнього простору / за заг. ред. Т.О. Дороніної. (2015) Кривий Ріг : ВЦ КГПУ ДВНЗ КНУ, 150 с.

34. Гендерна педагогіка: навчальний посібник (2018). / За заг. ред.

О.А.Луценко. Суми: ФОП Цьома С.П., 304 с.

64. Гендерна педагогіка : хрестоматія / за ред. В. Гайденко (2006) [пер. з англ. В. Гайденко, А. Предборської]. Суми : ВТД Університетська книга, 313 с.
65. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія. (2013). / В.П. Кравець, Т.В.Говорун, О.М. Кікінежді та ін. ; за наук. ред. В.П. Кравця. ТернГороднова, Н. (2011). Гендерний розвиток особистості. К.:Шк. світ. 128 с.опіль : Навчальна книга Богдан, 448 с.66.
66. Завгородня О.В. (2007). Психологія художньо обдарованої особистості : гендерний аспект : монографія. К. : Наукова думка, 264 с.
67. Закон України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (2005). Відомості Верховної Ради України. № 2, ст.561.
68. Каменська В.Г. (2015). Гендерна поведінка і роль сім'ї у формуванні соціальних стереотипів. К.: ІНФА-К., С. 148-150
69. Кікінежді О.М. (2011). Ідеї рівності статей в українській педагогічній спадщині . Українознавчий альманах. Вип. 6. С. 95–100.
70. Лебідь І.Ю. (2015). Гендерна педагогіка : навч.-метод. посіб Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 130 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Пам'ятка для батьків під час спілкування з хлопчиками та дівчатками

- Ніколи не забувайте, що перед вами не просто дитина, а хлопчик чи дівчинка з властивими ним особливостями сприйняття, мислення, емоцій. Виховувати, навчати і навіть любити їх треба по-різному. Але обов'язково дуже любити.
- Ніколи не порівнюй хлопчиків і дівчаток, не ставте одних у приклад іншим: вони такі різні навіть за біологічним віком – дівчатка зазвичай старші за ровесників – хлопчиків.
- Не забувайте, що хлопчики і дівчатка по-різному бачать, чують, сприймають, по-різному сприймають простір і орієнтуються в ньому, а головне по-різному осмислюють усе, з чим стикаються у цьому світі. І вже, звісно, негаразд, як ми дорослі.
- Пам'ятайте, що коли жінка виховує та навчає хлопчиків (а чоловік – дівчаток), їй мало знадобиться власний дитячий досвід та порівнювати себе в дитинстві з ними – неправильно та марно.
- Не перестарайтеся, вимагаючи від хлопчиків акуратності та ретельності виконання вашого завдання.
- Намагайтеся, даючи завдання хлопчикам, включати момент пошуку, що вимагає кмітливості. Не треба заздалегідь розповідати та показувати, що і як робити. Слід підштовхнути дитину до того, щоб вона сама відкрила принцип рішення, нехай навіть наробивши помилок.
- З дівчатами, якщо їм важко, треба разом до початку роботи розібрати принцип виконання завдання, що і як треба зробити.

Разом з тим, дівчаток треба поступово вчити діяти самостійно, а не лише за заздалегідь відомими схемами (роботу по дому виконувати точно, як мама, у школі вирішувати типові завдання, як вчили на уроці), підштовхувати до пошуку власних рішень незнайомих, нетипових завдань.

Рекомендації батькам хлопчиків:

1. Ніколи не порівнюйте хлопчиків і дівчаток, не ставте одних у приклад іншим: вони різні навіть за біологічним віком - дівчатка зазвичай старші за ровесників - хлопчиків.
2. Не забувайте, що хлопчики та дівчатка по-різному бачать, чують, сприймають, сприймають простір та орієнтуються в ньому. Не перестарайтеся, вимагаючи від хлопчиків акуратності та ретельності виконання завдання.
3. Намагайтеся, даючи завдання хлопчикам, включати момент пошуку, що вимагає кмітливості.
4. Не забувайте, не лише розповідати, а й показувати. Це дуже важливо для хлопчиків.
5. Лаючи хлопчика, викладіть коротко і точно, чим ви незадоволені.
6. Пам'ятайте, що часто недооцінюємо емоційну чутливість і тривожність хлопчиків.
7. Ніколи не забувайте, що перед вами не просто дитина, а хлопчик із властивими йому особливостями сприйняття, мислення, емоцій.
8. Виховувати, навчати і навіть любити його треба по-особливому. Але обов'язково дуже любити!

Рекомендації батькам дівчаток:

1. Для того щоб дівчинка досягла здорової гендерної ідентичності, необхідні теплі та близькі стосунки з матір'ю і такі самі стосунки з батьком, а батькам

необхідно підкреслювати ніжні та дбайливі стосунки у парі, щоб у дівчинки склалися враження про щасливе сімейне життя.

2. Батьку слід шукати час спілкування з дочкою: показувати, що дочка відрізняється від нього, вона іншої статі; але робити це він повинен з повагою та доброзичливістю, щоб вона зрозуміла, що варта любові чоловіка.

3. Поважаючи особистість дочки, демонструючи задоволеність її вчинками, батьки формують її позитивну самооцінку.

4. У мами з дочкою мають бути свої "жіночі секрети": мама повинна знаходити час для усамітнення з дочкою, зробити ці бесіди ритуальними та традиційними.

5. Справжня турбота один про одного демонструється через повагу до старшого покоління.

6. Мама повинна залучати доньку до "жіночих" домашніх справ, передаючи їй секрети своєї майстерності.

Додаток Б

Діагностика рівня знань батьків щодо гендерного виховання дітей

Анкета для батьків «Роль сім'ї у гендерному вихованні»

Шановні батьки! Анкетування проводиться з метою виявлення обізнаності батьків у питаннях гендерного виховання. Зібрана інформація конфіденційна і розголошенню не підлягає. Просимо вас відповісти на питання анкети.

1. Як Ви вважаєте, у чому полягає роль сім'ї у вихованні чоловічих/жіночих якостей в дитині?

2. Яка роль матері в гендерному вихованні дитини?

3. Як батько впливає на гендерний розвиток дитини?
4. Що ви робите в сім'ї, щоб виховати гідних чоловіка / жінку, як повноцінного члена суспільства?
5. Що ви робите, якщо поведінка дитини не відповідає нормам і правилам поведінки чоловіка / жінки в соціумі (агресивність, кривляння, зайве кокетство, плаксивість хлопчика, агресивність дівчинки і т.п.) ?
6. Щоб ви хотіли дізнатися про гендерне виховання хлопчиків / дівчаток?

Додаток В

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИХОВАТЕЛЯ

Правила поведінки для хлопчиків і дівчаток

І. Правила поведінки для хлопчиків

Вихований хлопчик:

- притримає двері; пропустить дівчинку вперед (старшу людину, жінку) при вході в приміщення;
- допоможе дівчинці зняти пальто;
- заходячи у приміщення знімає головний убір;
- чемно розмовляє з однолітками, не лихословить;
- якщо вдома гості, без дозволу не сідає за стіл з дорослими;
- не підвищує голосу в приміщенні;

- придумує способи зробити загальні заняття цікавими;
- захищає слабких;
- не кривдить тварин.

II. Правила поведінки для дівчат

Вихована дівчинка:

- з усіма розмовляє привітно й тепло;
- посильно допомагає батькам;
- акуратно одягається;
- ясно виражає свої думки;
- з добротою ставиться до однолітків;
- допомагає доглядати за маленькими сестричками й братиками;
- якщо збирається в гості то не спізнюється.

Додаток Г

Ігри й вправи для виховання адекватних почуттів до батьків і дітей протилежної статі

Я вмію

Кожний по черзі буде називати, і, якщо захоче показувати якесь своє вміння (забивати цвяхи, прибирати сніг, ловити рибу, підтягуватися, вирощувати квіти, співати, малювати, мити посуд і т.д.) Але кожне вміння може називатися тільки один раз. Якщо хто-небудь не може назвати своє вміння, то вибуває із

гри. Виграє той хто залишається в колі до кінця. Після закінчення гри можна згадати ті сфери вмінь, які забули діти.

Коли я буду дорослим

Діти повинні закрити очі й побачити себе дорослими. Вони описують як виглядають у дорослому стані, у чому одягнені, чим займаються, які люди їх оточують. Хто вас дуже любить і за що (чуйність, відданість, чесність, працелюбство). Відкриємо очі й розповімо один одному якими ми себе бачимо в майбутньому. Діти по черзі розказують про себе, інші доповнюють.

Справжній чоловік

Діти по черзі розповідають яким повинен бути справжній чоловік. Кожний дає один опис, потім говорить наступна дитина по колу. Діти не повинні повторювати опис сильного чоловіка. Хто не зміг описати вибуває із гри. (сильний, стриманий, ввічливий, спокійний, уміє заступитися за слабкого, уміє виконувати важку роботу (збирати сніг, колоти дрова, лагодити речі вдома, робити ремонт).

Справжня жінка

Діти по черзі розповідають якою повинна бути справжня жінка. Кожний дає один опис потім говорить наступна дитина по колу. Діти не повинні повторювати опис справжньої жінки. Хто не зміг описати, вибуває із гри. (ніжна, ласкава, турботлива, уміє смачно готувати, шити, в'язати, створювати затишок будинку).

Батьки й діти

Діти по черзі розповідають про кращі якості батьків. Мій татко найкращий, тому що: він сильний, сміливий, уважний. Він уміє ловити рибу, полювати, колоти дрова. Він працює геологом, будівельником і т.д.. Для цього він багато займається спортом, щоб бути витривалим. Наприкінці діти вирішують хто кращий. Роблять висновок, що в кожного свої рідні люди найкращі й улюблені.

Я хочу бути схожим на...

По черзі розповідають на кого вони хочуть бути схожими. Дуже голосно й виразно. Я хочу бути схожим на свою маму, тому що: Вона дуже гарна, добра, турботлива, розумна, я теж хочу працювати лікарем і лікувати людей.

Так і ні

Ведучий кидаємо м'яч і швидко ставить запитання дитині на яке вона швидко й голосно повинна відповісти:

Ти хлопчик(дівчинка)?

Ти носиш плаття, бантик, спідницю?

Ти злий (добрий) ?

Ти веселий(смутий) ?

Ти чесний (брехунець) ?

Ти роботящий (ледар) ?

